



Служб. с. п. ч. 33
 „НИЗБРДИЦА“

Inv. br. 924



„Узбрдица и низбрдица мења се, па једна низбрдица може да буде и последња.“ То су ријечи г. Лазе Костића, којим је отпочео свој говор у свечаној сједници Матице Српске, држаној у славу Змајеве књижевне педесетогодишњице. Оне су нам баш добро дошле, да их примијенимо садањем Матичином стању, јер изгледа да њеној низбрдици нема краја — а камо ли: „да се мења и да буде последња,“ — све ниже и ниже она се отискује а садања су јој плећа и сувише слаба, да са неколико мускулозних покрета окрену традиционалну кошницу узбрдицом. Да је, на жалост, заиста тако, доказао нам је Др. Лаза и читаво Књижевно Одјељење. Г. Костић својим свечаним говором за се, а свечана сједница за читаво Одјељење. Они нас заједнички, колегијално увјерише, да сва заслуга, што се Матица ипак *напријед* креће, припада само низбрдици, на којој се налази.

Е па хвала им и *на* *дјелу*. Сад бар добро знамо оно, што смо у ово пошљедње доба само *наслућивали*: знамо *каквом* се напретку можемо надати и *шта* можемо од њих очекивати. И то је доста. Престаће *изненађења*.

* * *

Прошла година бјеше врло знаменита за славенску књижевност. Баш на изданку XIX. вијека прославише Пољаци Мицкијевића, Руси Пушкина а Срби Змаја. Ова сва три народа одужише се својим великим синовима, јер и ми Срби, и ако млађи и мањи, не изостасмо иза наше велике браће. Прослависмо свог Великог Мужа онако како могосмо, али искрено и с љубављу. Читаво Српство дође и положи ловорове гранчице пред ноге Сиједога Пјесника. То бјеше најимпозантнија манифестација, какву може Велики Србин од свога народа да доживи. И сли-

кар који би хтио да представи Апотеозу Змајеву, требао би само да вјерно пренесе на платно онај свечани видовдански збор.

Тако се читав српски народ одужи своме чика Јови заједнички, а Матица Српска хтједе да то учини још и засебно, испред себе и, у неколико, испред завичаја пјесниковог. За то је била одабрала његов дан рођења. Похвална замисао, али — hélas!...

Оно у Загребу бјеше свијетло, велико, искрено и одушевљено, а ово: тамно, штуро и неискрено, само публика, она иста која и на Видовдан клицаше Змају, бјеше задржала исто одушевљење. Она се и сада више одужи Змају, него сазивачи Свечане Сједнице.

Тужан је то моменат био, кад је Г. Костић узео ријеч испред Књижевног Одјељења и отпочео у славу Змајеву свој свечани говор — предавање о техничкој страни Змајевих издања. Тужан, врло тужан, јер се публика двоструко разочарала: о свом дотадањем љубимцу, генијалном писцу *Максима Црнојевића* и о Књижевном Одјељењу, које јој је тако пријатно изненађење приправило. За један трен спала је образина и онај, који дотле бјеше „генијални Лакан“, постаде обични тапаџе, који није у стању да стресе са себе прашину у најсвечанијем часу, гдје је у питању част и репутација, и његова и другога му. Да је којом приликом г. Костић говорио о ком другом великом књижевнику, на примјер о Шекспиру, онаким тоном, лаковјерна публика опростила би свом размаженом љубимцу и записала ту „импровизацију“ у рабош његове генијалности. Али је говорио о Змају — и дирнуо је у срце. У срце српског народа. Змај није од оних пјесника, чија се имена само често спомињу а

дјела, и ако призната, не читају, каквих има и код нас и код других народа; он је пјесник читавог свога народа. Данашње покољење с њиме живи од кад је почело сријецати његове прве строфе. С тога га је немилосно дирнуло оно неколико равнодушних ријечи од мало млађег друга слављениковог, према киме су се, такође, гајиле симпатије, само друге врсте. Зато је и жигосан поступак г. Костића, а тиме није ни Матица поштеђена. То је и право.

А Змај? У чедној својој скромности поручује Матици, да јој се за ту почаст не би могао одужити, кад би још педесет година пјевао. Дао Бог и ми дочекали дан, кад буде требало да јој се одужи, тада би Матица свој гријех окајала а увреда, нанесена Сиједом Барду, била би јој опроштена.

* * *

Али сада треба тражити лијека. Овако даље не може трајати. Што је труло нека отпада и замјењује се новим, свјежим снагама. Овом нам је приликом Матица доказала на најеклатантнији начин шта вриједи и шта може. Крајње је вријеме да се то једино интелектуално друштво наше браће у Војводини једном регенерише, тим прије што ван Матице има много неупотребљених, младих сила, одушевљених за рад, којим би се могле с мјеста и без икакве опасности замијенити све застарјеле снаге Матичине. Увјерени смо да се тада не би држали само редовни скупови за издавање новца на камате и друге ситнице, него би се спровеле најпотребније реформе, да се и Српска Матица стави на оно исто становиште, на којем је — признајмо — хрватска. Мислимо да није довољно своме народу давати књиге *О муњи и грому*, а допустити

да нас други, па то била и наша најближа браћа, онако бесавјесно пљачкају. Боље би било кад би српски крајеви, на примјер баш наша ужа домовина, били поплавлени збиркама *Српских Народних Пјесама*¹⁾ — него гомилама књига *О Франклину* и т. д.

Или се, можда, свијест народна шири и српска књига протурује на овај начин? То нити ми, нити ико вјерује, јер се то не постизава запостављањем баш најпотребнијих послова у том погледу, и предузимањем разних научних испитивања, врло озбиљних и важних до душе, али која би требала Матица да сматра као своју најзадњу дужност, јер њој није у задаћи да буде неки научни центар, за то нам је доста Биоград. Академија може подмирити све наше потребе у томе. Да није оно неколико популарних књижица, које нити се добро сређују нити систематски растурају, ми то друштво не бисмо ни могли назвати Матицом Српском.

Ми смо и прије, кад оно *Hrvatska Matica* издаде српске пјесме, говорили против управе Матичине, па то и сада чинимо, јер само њу имамо да за све кривимо. Нијесу то никакви изговори не имати фонда сад за ово, сад за оно.²⁾ Управа треба да тумачи свој позив на други и бољи начин, а не да се у сваком погледу ограничава на најужу околину Матичину. Хтјели смо рећи: Матица

не треба да буде — како је неко згодно казао — друштво за узајамно помагање и штедњу, јер је то профанисање оне свете дужности, коју Матица има.

Једини и најрадикалнији лијек био би свему томе, кад би садањи чланови Управе — с малим изузетком — или прихватили *сасвим други правац* или *одступили*; ово пошљедње још би било најбоље, јер се до сада на много начина покушавало да се Матица извуче из ове убитачне стагнације; предлагане су све могуће дјеломичне реформе, али све без користи. Матица се мора реорганизовати и то тако, да до сада неупотребљаване снаге, којим, понављамо, Војводина обилује, поред свих негативних тврдња од стране Матичиних кругова, заузму мјеста у Управном Одбору. Тада бисмо били тврдо увјерени, да би опет, послјије толико година, Матица пошла узбрдицом, јер се не би више сматрала као „дом за књижевне инвалиде.“

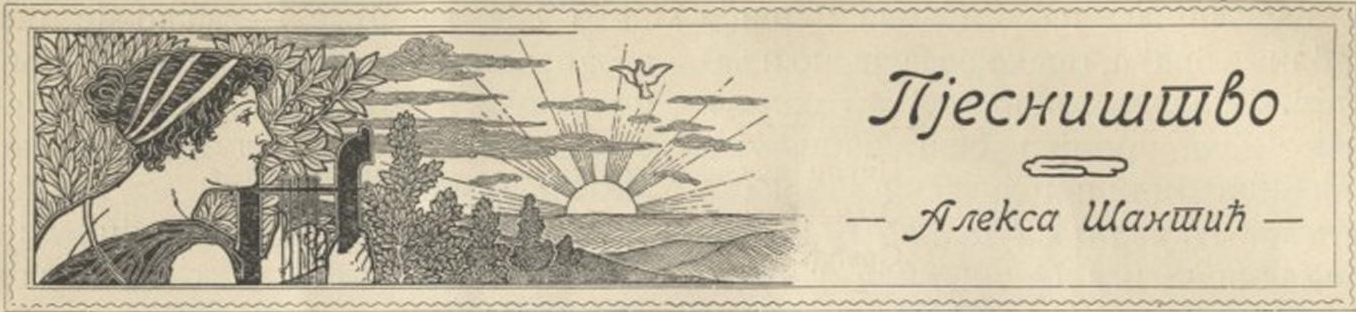
А дотле је само жељети да Др. Лаза буде пророк, те да ова низбрлица „буде и последња.“ Ко зна, може баш лако бити, да он свему, и то баш својим *свечаним* говором, буде узрок. Онда бисмо му погрјешку опростили — ни Змај се не би сигурно срдито — и благодарили Провиђењу на том срећном случају.*)

Уредник

*) При завршетку нашега чланка, примили смо 50 број *Бранкова Кола* са изјавом Дра Лазе Костића, гдје моли српски свијет, да се претрпи својом оцјеном на његов свечани говор, док аутентичан не изађе у *Летопису* Матице Српске и пребацује нетачним извјештајима српских листова. На ову изјаву одговорио је извјештач Бр. К. Јован Вучковић, потпредседник Књижевног Одјељења исте Матице, да и на даље остаје при својој првој тврдњи. Извјештај није стенографски, али је изузев ситница, у главном вјеран. — Овдје није стало до савршене вјерности појединих ријечи, које је др. Лаза Костић изговорио, него до цјелокупне слике свечаности коју је он и својим говором и својим манирима — умрљао.

¹⁾ Као што то чини *Hrvatska Matica* са својим (т. ј. нашим) *Hrvatskim Narodnim Pjesmama*.

²⁾ А нашао се фонд из кога се платила поново штампа *Српска Матичине Библиотеке*, који је уништен, јер у њ бјеху ушле (ваљда из куртоазије) српске књиге латиницом штампане, као хрватске.



Пјесништво

— Алекса Шахшић —

У ТУЋИНИ

— Другу Јовану Зучићу —

На далеком небу златно јутро гори,
 У свјетлилу дана, као поздрав мио,
 Благи звук се хори.
 Ра̀на жита шѹме, лагано и тио
 По модроме валу санан вјетрић блуди
 И капљице пије.
 Лептирица плава Ђурђевку са груди
 Слатки пелуд краде, с неба злато бдије
 Па је љуби, грије;
 Ал' ја, сморен путник, утјехе не стеко' —
 Домовино драга, како си далеко!...

На мрком гребену на самотној јели
 Кѡ згужвани дувак почивају тио
 Облачићи б'јели;
 Под њима дубоко поточић се скрио,
 Прелива се, блиста, а талас му мио
 Разне боје збира, —
 Са српом у руци преко њега газе
 Милоока млада, на њу момче пази
 И нешто је дира...

Ал' ја, сморен путник, радости не стеко' —
 Домовино драга, како си далеко!

Низ обале ходим. Ракита се млада
 У јутарњој сузи прелива па мири;
 Љубичица вири,
 У присјенку тавном челици се нада,
 Са чашицом пуном, у слаћаном санку,
 Очекује знанку,
 А далеко тамо, гдје се пјесма хори,
 Дивља ружа пламти и кѡ рубин гори
 На б'јеломе данку.

Ал' ја, сморен путник, радости не стеко' —
 Домовино драга, како си далеко!

С расцвалог дрвећа лагано се крећу
 Пахуљице б'јеле, као пољуб драги
 На усне ми слећу,
 Милују ме, љубе и свој мирис благи
 У њедра ми сипљу, — сјећају ме дана
 Кад сам љубљен био...

И мој дух без мира, као тица с грана,
 Узвија се, лети пут далеких страна,
 У завичај мио...

Ал' ја, сморен путник, утјехе не стеко' —
 Домовино драга како си далеко!...



ХАРФО МОЈА...

Харфо моја, добро моје,
Цигли друже у тој тами,
О, не буди гласе своје
Срећа спава... ми смо сами...

Празне собе пустош хладна,
У вал мрака поглед рони; —
Само чујем самрт гладна
Књ да оштром косом звони;

Књ да пружа црне руке
Да ми и ту срећу збрише,
Да и твоје следи звуке
Да и тебе немам више...

Па и нашто пјесма драга
Кад нас усуд јаду предњ,
Кад су мртва лица блага
У којим' сам радост гледњ?

О, та знаш ли ноћи красне,
Кад су тако ведри, мјли,
Све до данка, зоре јасне
На том мјесту с нама бдјли?

Хорила се слатка шала, —
Срце живо, душа врела,
А покрај нас срећа стала
Па мирисне в'јенце плела...

А сад?... Стојте струне јасне,
Срећа спава, ми смо сами; —
И кандило ено гасне
Да не смета мртвој тами.

Ил не! С нова кроз ноћ тију
Дај ми звуке, мила струно,
Преко гробља нек се лију —
По гробљу је цв'јећа пуно...

Под тим цв'јећем чуће звуке
Драга лица, сјени врле,
Пружиће нам своје руке
Да нас тамо вјечно грле...



СПОМЕНЦИ

— из другог дијела —

I.
Књ да није јесен нит се сумрак снιο:
Под младијем гроздом сочни прут се свио
А грличин глас
Изнад модрих житâ слатком трилом звони
И поздравља нас.
Лептирица трепти и књ прамен сњежни
Полагано пада на пупољак њежни.

Вјетрићи нам с гранâ пахуљице носе
А ја жудно љубим твоје меке косе
Онај мили прам...
Књ да није јесен, као да не блудим
Остављен и сам.

Ој, снови без мира ал' варати знате,
Да на мутно око нову сузу дате...

II.
Моја тицо мала шта те мени гони?
Што ти мила пјесма тихим болом звони?
Зар је и твој нâд
Расуло вријеме у дубоке магле
И јесењи хлад?
Зар и у твојем срцу топли жар је свео
А с чедном се тугом љути очај сплео?
Ој, сироче мало, не тужи ми тако!
Кроз дубоке магле вини ми се лако
И уздигни лет!
Твој бол, твоја туга преминуће тио
Кад се роди цв'јет.
Али моју радост нико вратит' неће,
Ни прољеће младо, ни пјесма, ни цв'јеће...



ЈЕСЕЊИ ДАН

Не трепти јасно далеки круг,
Суморан плаче дан;
Премрла шума, смрзнѐ се луг,
У магли гракће врѐн.

На пустој стази, куд блудим сам,
Издише листак жут, —
Мртва лептира кѐ сњежан прам
Пронеси вихор љут.

Као да дуси уз дивљи хѹк
Слазе из царства свог,
Па даве живот, пјесму и звук
И земљу рода мог...

Ја ћутим, очај у мразу свом
Срце ми, душу тре:
Ја гледам како у крају мом
Под маглом сунце мре...



ЕЛЕТИЈА

Јубе ми се слике веселе и сјајне,
Што их некад срећа бијаше извела
На обзорје моје. Од студени тајне
У прсима мушким снага ми повела,
Поникнула ниѹком,
Смрзла се, премрла као робље тмурно,
Што му судба кости карикама гризе
И пребраја ребра... Моје доба бурно
Преминуло, мртво; — са божије ризе
Вјетрови заглушни

У дубоке магле прах му разлијели...
Низ пучину дѐна проједрили снови; —
Моји мили снови — лабуди бијели
Умрли ми с пјесмом — мртво перје плови,
Плута поврх гроба и у гробње тоне
Бездано и мрачно...

Ој, снови, ој, друзи младости ми драге
Изнад вашег праха кроз мрак звона звоне...
Ја вас више нећу у вечери благе
Поздрављати харфом

Ни трепѐтом струнѐ, нит ће пјесме гласне
Загрлит се с вама да небу заплоче...
Ја видим далеко једна зв'језда гасне —
У вјечност — у трулеж — у карике нове
Мене понор зове...



* * *

Повела ме стаза на врлет високу, —
Пред стазом је гробље, ја га тако волим...
Ето нова суза дршће ми у оку,
Пада па се љуби са каменом голим.

Овдје ми је сеја... У прољеће једно
Под в'јенцем љубица заспала је она, —
Са купине славуј уздисао чедно
Уз жалосни одјек опроштајних звонѐ...

Ја сам онај данак са крвљу записѐ
На рујине пуста — у то срце боно,
Вал бурнијех дана рану није збрисѐ —
Ја и сада гледам мртво лице оно;

Срета ме кад поноћ зв'јездице изведе,
Када златан мјесец у облаку дршће,
На усне ми спусти уснице блиједи
Љуби ме и води на глухо раскршће...

Збори ми о срећи прекогробног мира:
Да је сваки тренут ведар, благодатан,
Да је тамо живот кѐ живот лептира
Слободан, без туге, пун сунца па златан.

Вели: у насељу онога живота
 Да не пати срце с преварених жеља,
 Отац, ком је била суђена Голгота,
 Да невине води стазама весеља...

И дуго ми тако шапће призрак тајни,
 Ја кроз сузе гледам на увехло лице,
 Док по коси њеној вјетрић уздисајни
 Лелуја и љуби мртве љубичице...

Тад смрвљена душа заболи ме јаче
 И процвили срце кô сирота бона:
 Ја чујем далеко како славуј плаче
 Уз жалосни одјек опроштајних звона...



Снијег

— слике —

— Свет. Ђоровић —

I.
 Прво децембарско јутро, донијело је снијег. Куће освануле под новим, бијелим покровом; стари дугуљастии димњаци са шубарама на тјемени; стрехе, као црквени полилеји, окићене стакленастим шипкама; дрвећа са новим бехаром; а улице заваљене читавим брешчићима, које је вјетар подигао, и као да се поносе са овим новим накитом, па се блистају и бјеласају, као да су обасуте милијонима дијаманата. Малени врапци истом се извукли из гнијезда, па чисто зачуђени гледају унаоколо и, некако тужно цвркућући, као да се питају: „шта је ово?...“ Вјетар је и њих мало штипнуо, па се накострешили, прибили један уз другога и чешкају се кљунићима... На дрвећу се опет попеле вране, па гачу и, климајући се на њему, стресају снијег. Њихов глас раздире ваздух и немило одјекива, исто као и завијање комшијскога зељова, што је отромболио уши, подавио реп пода се, па бјежи кроз улице, остављајући на снијегу траг за собом.

Студено и оштро.

Ако ко год прође улицом, сав је умотан у дуги капут или кабаницу, па му не видиш ништа осим врх

носа и крајке бркова, испод којих се дими пара, као да је цигару запалио. При томе чујеш како неки псује и снијег и студен и све, жалећи, што љето вјечно не траје и пријетећи дјечи, „да ће им главу нитковску разбити, ако га које грудне“... А дјеце је било једва двоје или троје. Истом изашли из кућа, па се одмах увалили у снијег и отпочели бомбардирање вароши, цвокоћући зубима и подскакујући с ноге на ногу. Лице је у свакога модро, нос поцрвенио, очи пуне воде, но они се ни најмање не осврћу на то, нити остављају свој омиљени посао.

А у соби топло.

У крају стоји земљана пећ, са широким вратима, па лијепо видиш, како малени језичићи лискају на поље и пуцкарају, а унутра тутњи, исто као да из далека кола иду... Зими канда нема ништа пријатније од тога тутња. То знаду сви, а зна и мала Зорка, која тек што се пробудила, протрала очи и одмах погледала, да види гори ли пећ?... Кад је чула тутањ, полако се подигла и на малим ножицама зашевељала према њој... Тад погледа

на пенџер и опази нешто бијело, нешто, што дотле никад виђела није... Било јој је скоро три године, а пошто је код нас снијег риједак гост, не мало му се зачудила... Чисто разјанила своја мала усташца, па гледа тамо, гледа, а не може да се начуди. У први мах помисли да је шећер и похита тамо, али како дохвати до прозора, учини јој се врло хладан, те трже руку натраг.

— Мамо, мамо, — дрекну из свега гласа и окрену се матери.

Мајка се осмјехну на њу.

— Шта је, злато моје?

— Шта је ово?

И она показа на снијег.

Мајка се подиже са свога мјеста, узе је у наручја и показа на поље.

— Ено још...

Зорка затапша рукама.

— А шта је оно?

— Чашаф... Снијежни чашаф...

— А ко је бацио?

— Бого.

— Зар има Бого чашафа?

— Има, има пуно... Видиш, како је лијеп.

Мајка од шале отвори пенџер, узе мало снијега и метне га Зори на руку... Зора осјети студен и брже га баци.

— Узми још... шали се мајка.

— Нећу... Не ваља... Зима...

И Зорка побјеже од снијега, па притрча пећи и сједе поред ње.

— Ово ваља! узвикну и задовољно погледа у злаћани пламен, који је тако топао, тако драг...

II

Минуо низ година. Много се што шта промијенило, па и људи... Првашња дјеца, сад момци, првашњи несташни момци сад озбиљни људи, првашњи старији људи сад старци... И Зорка се промијенила... Некадашња

дјевојчица сад одрасла дјевојка, па лијепа и мила, да је поједеш од драгости... Она је претурила неколико зима, и видила већ неколико снјегова... Само што се више не боји од њега, нити бјежи уз пећ... Сад је стала на врата, — лијепо обучена као 'но ти неђељом, — скрстила руке, па гледа низ улицу, како људи газују снијег до чланака, прескакују намете и примају груде у леђа од познаника; гледа како трче саонице са пијаним кочијашима и мокрим коњима, којима звонцад објешена о врату звоне да уши заглуше... Готово одмах до врата јој, дјеца направила човјека од снијега, натакли му некакву шубару на главу, а у руке му тутнули батину, па стоји као пасванџија. Затим га сви гађају грудима и кладе се, ко ће му прије скинути шубару, или избити батину из руке.

Дрека и граја њихова као да је годила Зорки и она се весело осмјехивала. Уједанпут као да се сва затресе... Срце јој заигра и нека милина разли се око њега... Осмјех, који јој је треперио на лицу, разли се још јаче и она се свом горњом половином наге иза врата, да види једнога момка, који је главном улицом ишао право према њој... Момак је био врло млад и лијеп као упис... Он је имао обичај, да увијек пролази испред Зоркиних врата и да гледа у њих, па била она ту или не била... Ако је била, тад би поцрвенио до ушију, климнуо јој главом и назвао „добар вече“, а ако није била, тад би некако тужно оборио главу и након кратког времена опет пролазио туда... А Зорка се увијек постарала, да други пут не прође узалуд... Стане на врата, гледа у момка, па и она поцрвени при отпоздраву, а око срца јој увијек онако топло... Драго јој увијек

што тај момак пролази и само јој жао, што никад ни мало не застане, па да јој рекне само једну једиту ријеч...

Момак је долазио све ближе и ближе и већ почео гледати у врата и црвенити, кад се Зорка хитро сакри за канат. Њему као да не би право, те се мало намргоди и окрену главу, па прође испред врата, као дужник испред вјеровникова дућана.

Прође неколико корачаји, кад га нешто бубну за врат, а снијег му се расу по хаљинама.

Он се нагло осврну.

Зорка је стајала на вратима и блажено се осмјехивала, трљајући руке, као да је мало час држала снијег у њима.

Момак се такође насмјехну и од радости, — застаде на мјесту... У први мах као да се не могаде досјетити, шта би радио, те би дао Бог зна шта, само да му што паметно падне на памет.

Но то је било тешко.

Он одмахну руком, стресе снијег са себе, стегну срце и — пође вратима.

— Ти си ме груднула? — запита онако не размишљајући.

— Ја сам, — одговори она и насмјехну се.

— Их... Ти!... Бога ти, грудни ме још једном!

Он није својој радости могао да да друкчија израза.

А она само заврти главом.

— Не ћу... Доста је!...

— Није доста!.. Грудни ме опет!..

— А што?

— Па... драго ми, кад ме ти груднеш...

III

Опет зима и опет снијег. Натуштило се небо као чело рђаве пунице, па сипље немилице крупне и ситне пахуљице, које играју и трепере у зраку, па се спуштају на суху земљу и пријањају за њу... Ако се ко год деси да прође улицом, а оне га заокупе, па му се хватају по одијелу, а најрадије по брковима, па их увеличају, оките и споје право с носом. Пролазник се љути и псује, па хити, да час прије стигне кући. У хитњи се занесе, попузне му се нога, те се пружи колико је дуг. Затим се дигне сав обијељен и опет хита даље... Чизмарски шегрт носи нечије чизме, па стао на сред пута, пружио руку и пустио, да се снијег хвата по рукаву. Кад га се доста нахвата, он га скине прстом и оближе као пекмез, па наставља пут, једнако застајкивајући... А стари Максим берберин баш излази из куће и вајка се, како ће сав свијет, због оваке студени, пустити браду, те како не ће бити посла... Свакоме готово криво, сваком неправом, а снијег баш као за инат ухитрио, па се игра, игра, лепрша, трепери и спушта...

А Зорка стала крај прозора, па га гледа. На руци држи маленога синчића, од двије године, па му показује прстом и плаши га, како је студено... Мали зажмирио очицама, па само гледа, а рад би био, да ухвати макар једну лептирицу.

— Мамо, хоћу фаћат!

— Немој, студено је.

— Хоћу.

Она се осмјехну, отвори прозор, па га промоли напоље. Пахуљице окупише малого, он осјети студен и завриска.

— А-а нећу, нећу...

Она се и опет осмјехну и затвори пенџер. Затим поглади малого по

злаћаној коси и стресе оне пахуљице са ње. Мали се оте и полети пећи...

На вратима се појави — муж.

— Зима, зима, — рече стресави се.

— Права зима!

— Оваке одавно не памтим.

— Ни ја.

— Осим онда, кад си ме груднула.

— И кад смо први пут говорили.

Он приступи и пољуби је.

— Па опет је лијепа зима!

— Красна!

И узеше малога на крило, те цупкајући га, почеше се сјећати старе зиме и говорити о њој...

IV

Пучкара пећ. Окупила се дјеца око ње и играју се. Од некаквих дасака направили арабу, па вуку и деру се из свега грла. Мајка им сјела, па плете младоме мужу чарапе, а крај ње старица свекрва, па мирно преде и куња. Лице јој смежурано и некако жуто као у светитељке, очи дубоко упале у главу, а коса сасвим побилјелила... Нико живи у тој баби не би познати могао ону некад младу, некад онако несташну Зорку... И она сама вели „да се више не може

познати“... Прије здрава и лахка, а сад вјечито болешљива са товаром година на леђима и реуматизмом у костима... Прије била за свакога рада и посла, а сад ни за предива.

— Бако, је ли зима? — окрену се једно унуче њојзи.

— Јес', сине, јес'!...

— Хоће ли бити снијега?

— Хоће, хоће...

Унуче јој приступи ближе.

— А шта је то у тебе?

И показа јој руком на сиједу косу.

Баба се осмјехну.

— Снијег, сине, снијег пао...

Унуче је помилова.

— А није хладан?

— Није, није... Ама ће бити...

Унуче ушутити...

А на врата уљезе старац, поштапајући се и кашљуцајући.

— Бре, бабо, ево ти снијега!...

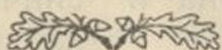
Еј, кућу ли му његову!

— Нека га, — одврати баба мирно.

— Еј, кућу му његову, а ја му се не веслим... Све ми се чини, да ћемо брже пода њ...

— Божија воља, — шапну стара.

Обоје се погледаше и обоје уздахнуше...



Игњатије Јевремовић

— из сеоских фотографија —

— Јован Протић —

Игњат Јевремовић био је опћински бележник, пушио је вирђиније и мрзио — јаја. Мрзио их је као што их ни један опћински бележник на свету не мрзи.

Игњат Јевремовић био је уз то још и један врло несрећан човек и

један врло несрећан опћински бележник. Од како га је бабица у колевци уштинила за нос па до догађаја у овој причи, несрећа га је немилице шамарала бичем по ушима.

Ако се началник објашњава са писаром, дивит ће се зацело о бе-

лежничково теме размрскати. Ако је где на крсном имену, деца му на крилу седе и чисти им рибу од костију. Због њега скоро свако крсно име пада у петак. Због њега се пароброди закашњују, жељезнице сударају и поплаве насипе проваљују. Јадни Игњатије Јевремовић! Ако је где картање, он редовно губи, ако је где туча, он редовно добије.

Он је по дана точио из бурета ракију у тиквицу и никад је није напунио. Кад се буре испразнило, а чизме оквасиле, приметио је где у тикви нема дна. Узимао је ритове под закуп да рибу лови, па је после сено косио, а узимао је ливаде под закуп да сено коси, па је после по њима кесега вијао. Енглези су сазнали за његову невољу. Одмах отпочну преговоре: да откупе Сахару, па да продају песак за дивите. Рачунали су да ће због Игњата Јевремовића Сахара зацело морем постати. Цело се човечанство било обрадовало. Државни прорачуни за морнарицу удвостручили се, а Афричке камиле исплазиле језике и сањиво преврћу очима, пуне заноса на помисао силне воде у пустињи. И сам Игњатије Јевремовић поче да чкиљи очима и да таре дланове. Ал несрећа оста неконзеквентно конзеквентна! Сахара и на даље остаде пустиња, а место песка појави се — Löschrapiet!

Јадни Игњатије Јевремовићу! Да кускуни с неба падају, сви би се теби о врат обесили; да на леђа паднеш, ти би нос разбио, а да капе правиш, деца би се без главе рађала!

* * *

Било је јесење доба. Магловити и кишљиви дани сузе и квасе од јутра до мрака. Пuteви се искварили а точак до осовина запада у блато.

Игњат Јевремовић пуши вирђину, гледа кроз опћински прозор и лупка

прстима по њему и пун саосећаја уздише, гледајући како се мучи јадно кљусе у таљигама, вукући опруженом главом: дебелу пуницу сиротом учитељу у госте.

— Сахрани Боже, — каже, уздахну, отресе малим прстом пепео са вирђине и опече се. Није ни осетио. Навикао је да се опече, убоде, ногу угане... Ништа га не боле.

Он је у учитељевој пуници гледао један трошан плафон, како му пуцају гредице и, први пут у животу, где се не руши на његову толико чворновиту главу. И неки пријатни осећаји прострујаше му целим телом.

Неко незграпно куцну прстом у врата.

— Слободно, — одговори бележник и радознало опружи главу према вратима.

Сав испрскан, са каљавим сарама и прокислим оделом стајао је поштаров слуга држећи глупо брзојав у руци.

— Хм, — учини Игњат Јевремовић зазирући од несреће што се стисла у оно парче хартије.

Зажмури и отвори.

„Анђа сретно родила. Дете слабо. Одмах долази. Очекује те — кум.“

Он пребледи и уздахну. За тридесет и један новчић већа се пакост није дала купити.

Да крсти дете! По овом чуду, по овој пропасти, читав дан да путује, да се ломи, да се гури — и ради чега? Ради чега да се гури и да се ломи?

Да крсти дете!

И шта је он Богу згрешио, да читав век проводи крстећи туђу децу. Зар други свет не уме крстити децу? Зар други свет не уме исто



тако да чита „Вјерују“, као што он уме да чита „Вјерују“? Зар ту треба нешто? Идеш лепо за попом, лагано идеш и лепо, лагано помажеш: Јелици во Христа креститесја, во Христа облекостесја, а-ли-и-и-и-и-и-лу-у-у-јааа?

И он поче у себи да поји читаво „Јелици“ и да у мислима корача у наоколо за попом.

Па онда поче опет да се љути. Ово му је већ шеснаесто од поклада. Како да им већ и имена надева? Јова, Пера, Стева, Аврам, Јова... И најпосле зар он целој Европи да буде кум?! Нико га и не поштује, нико га и не зове господином.

„— Куме Игњате!“

„— Куме Игњате!“

После се опет мало умири. Мислио је да тако ваљда мора да буде у свету. Једнима је одређено да проводе живот у меким наслоњачама и да режу купоне, једнима да туцају камен на друму, а једнима да крсте децу по свету. Њему је на пример суђено: да крсти децу по свету.

* * *

Игњат Јевремовић спремао се у кумство. Још није ни свињар пукао бичем, а он је већ трљао очи, спустив ноге низ постељу, и зловољно се теглио.

Зевну неколико пута, запали свећу и поче да се облачи.

— Александра!

Она је хркала. Безазлено хркала, као да је Игњат Јевремовић један врло сретан човек, као да никад није крстио децу по свету. Хркала је задовољно и блажено, као какав опћински пандур, свестан да нема сутра крштења.

— Александра!

Она се преврну на другу страну.

— О Александра!

— Ах?

— Устај.

.

Свећа мало боље прочкиљи. Поче се и разговор распредати. На старом расклиманом сахату изби једанаест.

— Четири, — рећи ће госпођа Александра и сањиво погледа на слоњену сказаљку, што са заосталим дршком упираше на четири.

Сеоски сахати иду обично по пет, шест сахата у напред ил у натраг. Њихов је на пример ишао за седам у напред.

— Нема још кола?

— Нема, — одговори Игњатије Јевремовић и провири кроз прозор, — још је рано.

Киша је напољу сипила тихо али истрајно. Игњатије Јевремовић навукао је чизме, натукао шубару, па хода горе доле и гуцка шљивовицу из путне тиквице и поји у себи: „Јелици во Христа креститесја..“ Имао је једне чизме и шубару нарочито за кумства. Тиквица је служила и за обичне прилике.

— Да се прихватиш чиме, — говори му Александра, не знајући ни сама чиме да га понуди.

— Е, — каже, — дед штогод!

Он такођер није мислио шта.

— Хоћеш јаја?

— Па јаја! — рече, ал не би му мило.

На пољу киша, ветар, киша, сипи... Из кухиње чује се како цврче јаја на масти... Свећа чкиљи... Нека елегична проза... Нека нејасна поезија... Све се смешало... Игњатије Јевремовић цвркуће шљивовицу и чешка се за ухом...

Кола, точкови, искисла кабаница, два мала, живахна коњичка и кочијаш са камцијом под пазухом и лулом у зубима, чекали су на сретног кума да се ували у меко седиште од

сена, док је он остатак коре од хлеба немарно замакао у маст печених јаја.

— Ех, тако, — каже погладив се по трбуху и пипајући се по џеповима, као да није што случајно заборавио, — сутра, дакле, на вече...

Још боље натуче шубару на уши, прекрсти се, па скупивши се сав у топлу бунду, ували се у седиште.

Камџија швићну, точкови се покренуше, а блато поче да прска...

И путују...

Тек кад год врана, искисла репа, гракне са голе гране, прсне блато у лице ил чује се по која наивна псовка Мије кочијаша:

— Ђе три ти оцила!

— Лиска-а!

Опет ућуте. Размишљају. Мији се лула угасила.

Игњатије Јевремовић миче прсти-ма у чизмама, затворио трепавице, па размишља... Свашта размишља... И гледа... Гледа: поп Атанасије са епитрахиљем, седом брадом и кривим потпетицама на чизмама... Брада му дрхће, усне нејасно нешто шапућу, а очи механично лете по оном огромном Требнику, искапаном воском од свећа... Па онда: име?... Поп Атанасије се нагао, издигао оне дебеле обрве, па шапуће: име?... Где да му нађе име?... Зашто име?... Зашто се деци дају имена?... На пример... На пример... Ето њему на пример не може да падне ни једно име на памет... Јован на пример... Зашто баш Јован?... А као зашто баш не Јован?... Јован је лепо име... И Змај Јован Јовановић зове се Јован... И прота се зове Јован... А није! Није Јован већ Лука... И Игњатију Јевремовићу учини се нешто много природније, да се протојереј Лука Марковић зове: протојереј Јован Марковић... Не зна зашто, ал тако му се чинило... Такове и сличне мисли врзле се без икакве системе под

астраханском шубаром Игњатија Јевремовића, док се не увалише у блатњаво сеоце.

Мали Митинци.

— О — ха! — викну Мија, притегав кајасе, пред сеоском крчмом.

Одмориће се.

Игњатије Јевремовић се као миш извуче из бунде, па лупајући чизму о чизму, уђе у крчму.

Крчма као свака сеоска крчма. На столу две три окореле и на кисле земичке. На зиду облигатно Стрелаше Максимилијана. Дугачка брада, увезане очи, војници као од медених колача и, — пуцањ. До ње: неке лисице, вуци, медведи, јазавци, зечеви и позната шумска дивљач са наочарима на њушци и књигом у шапама: сахрањују свог шумара.

— 'Бројтро! — јављају се гости.

— 'Бројтро, — одговара дежмак-касти крчмар у чарапама и дугачком лулом у зубима

Отпочне обичан разговор: гадно време, блато, страданије...

— Мени ракију, — шмркну Мија гледајући кроз искрпљени прозор на своје коњичке.

— Мени што... онако... што да се прегризе...

Крчмар повуче на лулу, загледа се у своје папуче и издигнутим обрвама поче да размишља. Погледа у стари сахат на зиду. (Као да на сахату стоји јеловник!)

— Па... овај... јаја...

— Јаја?... Хм, — каже и почеша се за увом — испеци четир, пет... шест јаја!

И Игњатије Јевремовић начини страшно кисело лице и раскопча дугме на капуту.

Још јаче омрзну јаја.

Гледао је у лисице и зечеве, у наочаре, у Максимилијана, у крчмареве папуче, у Мију и најпоследње, изменивши неколико речи: о рђавом време-

ну, добром пиву у Руми, о лепој калдрми... А ето нема је, — неко викну с поља.

И крчмар остави лулу.

— Изволте, — каже метнув тањир са јајима пред Игњата Јевремовића.

Игњатије Јевремовић се намргоди и с тешком муком гутао јаја.

И док се тако водио разговор о јајима, о гладу на путовању, о филоксери, о златним временима и слабим радњама, Игњатије Јевремовић прогута и последњи залагај...

— Слабо, слабо, — каже бришући брке и палећи нову вирђину. Испи вино. Маши се џепа, окрену се Мији, намигну оком, плати, и —

— Е збогом!

— У здрављу!

— До повратка!

— До виђења!

Опет се шћућурише у кола, опет поче блато да прска, опет која врана искисла репа да гракне... Игњатије Јевремовић пућка димове и поче поново да миче прстима у чизмама...

Чисто се стиди... Потоп ето, а он да крсти, човек... Зашто да крсти... Па онда: име?... Име?... Кад је име, нека је име... Име Јован... Баш ће то име... И прошли пут је дао име Јован... И пред прошли... Још највише је давао име Јован...

Хм, помисли и насмеши се, — још најбоље да што год крсти, сваком: Јован... Нека се сви зову: Јован... И то му се нешто ванредно учини даровитим... Просто кога год крсти — Јован... Најпосле му се учини да је цео свет довео у неприлику... Јован, Јован, Јован... Сви, сви Јован. Баш, ето, баш ће Јован...

— Како се зовеш?

— Јован.

— А ти?

— Јован.

— А ти?

— Јован.

— А како је теби име?

— Јован.

Цео свет Јован.

Та му се мисао врло свидела. Као онако... нека... освета.

— Мијо, — каже, — како је теби име?

— Мија, — одговори он, окрену се и погледа, сумњиво погледа у Игњатију Јевремовића.

— Хм, — каже, — ја мислио Јован...

— Није, — каже Мија и отпљуну, — увек Мија.

И миц по миц, дођоше у друго једно блатњаво сеоце. Са школског звоника откуцаваше звонце. Пред школом учитељ у личкој капи... Одмор...

— Десет, — рећи ће Игњатије Јевремовић.

Мија издиже шубару на чело и погледа у небо. Заборавио да нема сунца.

— Облачно је, — каже.

Учитељ скиде капицу, они климнуше главом.

— Ја гладан, — каже Мија, и осврну се.

— Па стаћемо.

А није да је гладан Мија. Жедан је Мија... Сваки је Мија у селу мокар брат... А Игњатије Јевремовић, и он је... онако... А попа је у овом селу... Красан попа...

— Стаћеш код попа!

И Мији се одмах створи пред очима сеоски парохијални дом... Зелене шалукатре... Багрени пред кућом... Бунар на точак...

Швићну Лиску по куку. Блато јаче прсну.

— О ха!

На маленом парохијалном прозору замаче завеса у крај и једна огромна брада провири... То је брада јереја Аркадија Илића...

— Изволте, виче брада кроз прозор и нестане је.

Игњатије Јевремовић напе се, отисну се, и извали се некако из угњеченог седишта.

— Изволте, — понавља поп Аркадије са ходника и смешка се.

— Помаже Бог, — говори Игњатије Јевремовић и два искрена, два старинска пољупца, изгубише се негде у бради и брковима попа Аркадија Илића и Игњатија Јевремовића.

Мија је испрезао. Он се не љуби са црквењаком. Они се разговарају о киши, о зоби, о поткивању.

— Хо добар човече, — говори поп Аркадије Илић нуткајући Игњатија Јевремовића у собу.

— Хе, шта ћеш, — изговара се Игњатије Јевремовић, и ако се није ни зашто имао да изговара.

— Шта ћеш, — каже и као изговара се и поп Аркадије Илић. После се изгубише са врата.

Киша је ромињала. Нека сумаглица. Са скоро голог грања откида се још последњи листак: жут и мртав.

Време измиче. Са шиљастог торња сеоске црквице ситно откуцну прво четир четврти, па онда промукло кроз влажан зрак: три сахата.

На вратима се указа шубара Мије кочијаша. У том се тренутку Игњатије Јевремовић баш гушио са петим обареним јајетом. Сузе су му провиривале из очају, ал он је енергично гушио се и гутао.

— Једи човече!

— Хвала, — каже, — време је. И скрунише још чашу две.

Игњатије Јевремовић мрко погледа још на она два заостала јајета, уздахну, пољуби се са Аркадијем Илићем, као што се у првој половини деветнаестог века и љубили људи као што су Игњатије Јевремовић и Аркадије Илић.

— Збогом и у здрављу!

— Сретно, — отпоздравља брада и маше му руком.

— Помоз Боже, — прошапта Мија, — прекрсти се механички, швићну и блато и опет поче прскати, киша сузити...

Коњи су боље грабили. Зоб блато гази. Мија је ћутао и мислио... То јест није ништа мислио. Игњатије Јевремовић је мислио. Мислио је о свом кумству, мислио о овом јесењем свом блатњавом кумству и мислио о јајима, што га ето почеше да гуше, да му пркосе, да га гоне... А он је у опће тако мало марио за јаја?... Ето он до сад није никад ни мислио на јаја... Јеремија Чивалдус сваког Ускрса поједе по саћуру јаја, па једва зна да су можца округла и да имају жуманце... А он никад није појео... То јест он је по који пут и појео тако по које као кајгану, као на пример обарено...

И уз бифтек би појео... И Игњатију Јевремовићу би читаво лакше у стомаку, кад помисли на јаје уз бифтек! То већ има смисла. Ал овако... Шеснајест јаја од јутра до после ручка... Коса му издиже шубару на глави...

Тежак уздах откину му се из душе... Учини му се да су и јаја њему у инат створена... Тако измислио неко да их он мора гутати, патити се... А и нашто би иначе била?... Да се пилићи легу?... Хм, добро: легу се пилићи... Онда... Пред њим се створи салата гарнирана са неколико кришки јаја... Добро, рецимо: гарнира се салата са јајима... И крај... То је све... свршили смо... Још је размишљао, жмурио, сећао се... Демонстрације... Јест и демонстрације с јајима... Пфуј!... То му се није свидело... На што су управо демонстрације?... Па одмах у мислима почеше да се сипају, поче нека киша од јаја да пљушти по њему...

Хм, осмехну се јетко.... А да ја за-
жмурим, да се острвим на та јаја, па
гутај, гутај, још гутај, све, све гу-
тај... Аха, мајчин сине, све, све ја..
Смажем сва јаја на свету... Дед сад
пилићи, дед сад гарнирана салата
и не знам демонстрација... Нећеш
више...

И Игњатије Јевремоћић необич-
ном злобом замисли у себи, замисли
слику: свет без јаја!

И у тако бездушним, осветљивим
и грозниим мислима Игњатије Јевре-
мовић, климајући олако главом час
напред и час у страну, — заспа.

*

Кроз малене сеоске прозоре про-
чкиљила слабуњава светлост жижака.
Киша као да се за часак одмарала.
Мрак се тромо налегао на прокисле
кровове... Само се шиљаста јаблан
крај крчме као огроман усклик си-
луетски одбијао од нејасних контура
ове мутне слике.

Мирно је, само по који пас што
зарези под сламом ил се залупе где
год авлијска врата.

Стадоше.

Игњатије Јевремовић трже се,
протрља очи, накашља се.

— Да станемо?

И Мијина шубара са лулом не-
где око средине лица, окрену се према
стражњем седишту.

— Стани!

— Само да се издувају...

— Ма добро!

— О ха!

Из крчме се чује неки потмули
и кишљив разговор. Слаб ветар кад
год заљуља крчмарски венац под
стрехом.

Крчмарица са нагарављеним обр-
вама држи свећу на вратима, а И-
гњатије Јевремовић изчаурава се из
бунде и сена.

— Добар вече!

— Добро вече, — одговара кр-
чмарица некако крупније цвркућући
гласом, — изволте молим!

Неки особит задах засопи. Сео-
ски пољари, са блатњавим кабани-
цама и накривљеним шубарама, на-
гли се преко стола, жмаре крџан и
глимнуше и они:

— Добар вече.

— Изволте молим, — смешка се
крчмарица и показује руком у врата.

То је за интелигенцију. Шампр-
сепаре.

— Хо, хо!

— Живио!

— Каква срећа!

И три веселе прилике закликташе.

— Сервус Игњо!

— Здраво човече!

— Од куда патниче!

— Ето, — снебива се Игњатије
Јевремовић, — с неба, с кишом!

— Изволи!

— Седи.

— Чашу! — виче писар и сав
сретан.

И сеоска се интелигенција рас-
крави. Мило им ето.

Навалише с вином.

— Хвала људи..

— А јок, — упада сеоски егзе-
кутор чупавих бркова, — мора се...

— Већ седма чаша.

— Свеједно, — теши га наква-
шени колега са избријаним подвољ-
ком, — пиј само.

У том крчмарица поче да скакуће
око стола.

— Јух, — цикну враголасто кад
је уштину — биће писар — за пу-
начка плећа.

И у шали, у кикотању, сто се
постави.

— Мораш и ти мало.

— Хоћу, хоћу, — каже Игња-
тије Јевремовић, које што огладнео,
а које опет да забашури бар она
силна јаја у стомаку, — е баш хоћу.

Чисто му дође мило. Зацело ће онако што. И нехотице помисли на смрзнуту сланину. Игњатије Јевремовић је био љубитељ смрзнуте сланине!

— Ево је! — виче писар спазивши крчмарицу на вратима.

— Овамо, — виче егзекутор пун ентузиазма.

— Изволте, — загука крчмарица, ођута бележничково штитање, и на столу се диже дим...

Кајгана!

Да је земља пукла, да су се дуварови склопили, да га је однекуд капља згодила — Игњатију Јевремовићу било би мило, смешкао би се, скакао би у гредице од радости, ал — кајгана, Господе Боже и преблага Богородице Дјево, — кајган-а-а!

Нека невидљива песница груну га у теме. Клинци се неки укрстише у стомаку. Потамни му нешто пред очима и светлаци почеше да искачу из замућених му зеница.

— Ха Србаковићу, — грокти егзекутор и насу вршком кајгане пред Игњатију Јевремовића.

— Хв-в-в-ала! — муца он и поче да се лагано отима из несвестице. Погледа преда се.

Пласт! Пласт кајгане пушио се из његова тањира.

— Једи човече!

— Гутај море, знаш ли за сласт.

А Игњатије Јевремовић претрну, зажмури ихвати..

— Охоохо! — густира писар халапљиво грцајући.

— Ех, баш ти је ово јело, а Игњо?

— Јест, — одговара Игњат Јевремовић одишући болно од сваког залогаја.

— Дед човече!

Сручише чаше. Залише прву емисију.

Да је Игњатије Јевремовић топовска ђулад гутао, да су му чизме у грло гурали, он би гутао, он би се по трбуху гладио, ал — кајгана, страшна кајгана..

Грло му се стезало, очи је бечио, а утроба му се грчевито стискала...

— Једи муку ти, кљукаћу те, — прети неко. Он захваћа гура и отискује.

— На, — каже бележник енергично, па захватив варјачом из чиније, кљукну је згроженом Игњатију Јевремовићу у зубе.

У том моменту на таваници указа се Игњатију Јевремовићу покојна мати, суха, костур, руке раширила и зове га к себи.

Стисну песнице, ноге опружи, зину — и оде.

— Пиј!

— Дед!

— Збогом, — отпљусну Игњатије Јевремовић, скруну чашу, па натуче шубару.

— Збогом, — чуло се за залупљеним вратима уз грозан уздах.

*

Било је дубоко у ноћ. Киша је падала, — не није падала, цурила је из оне помрчине. Блато је пуцало под копитама. Точкови су се тромо окретали. Мија је гунђао. Псовао и кумство, и блато, и кирију и — конзисторију.

Он је мислио јадник да је кумство конзисторија измислила.

Почеше и пси да лају. Из далека види се негде свећа.

— Ђе, петицу ти твоју!

Толико ће на кирији заслужити.

Игњатије Јевремовић наливен јажима и црним мислима, мргодио се врпољио, уздисао и заклињао се: никад више кумовати.

Уђоше у село. То јест није село, у варош. То јест није ни варош. Онако — паланка.

Из кафане чује се песма. Један фењер жмирка пред опћином. Нека сенка гаца преко улице блатом. Чује се из неког олука где цури...

— Пази на лево!

— Пазим ја, — каже Мија мало мекшим тоном. Затегну кајасом...

— Хо-о-о!

— Спавају, — каже Игњатије Јевремовић и помаче се са седишта.

Као да шкрипну прозор. Ослушнуше.

— Јес' ти куме?

— Отварај!

Коњи фркнуше. Свећа се запали. Врата се почеше тихо да отварају и затварају.

Крила од капије зинуше, коњи потегоше, и стадоше.

*

— Е јеси јунак, — тапше кум кума по раменима.

— Шта ћеш, — каже Игњатије Јевремовић стрепећи од постављеног стола и помисли, црне помисли...

— Седи куме!... Маришка, пожури!

И здепаста, црнпураста, једрих образа и набубрених прсију служавка унесе и метну на сто — Господе Саваоте на небесима, погледај на раба твога Игњатију Јевремовића, што пали свећу о свом крсном имену и даје прегрши у тас о литургији, погледај и буди му милостив! Смилуј му се и учини чудо, мало, врло мало чудо: претвори ону кајгану на столу у... у... у камен,... у олово,... у ћебе масно,... у макар шта. Све, све ће појести Игњатије Јевремовић, само кајгану, само њу — не!

— Изволи куме, — знам да си уморан, гладан...

— Хвала куме, сто пута ти хвала, ал веруј, само бих да легнем...

— А, не, не. Мало, мало мораш. Извинићеш, ал за вечерас буди задовољан.

Игњатије Јевремовић узрикави очима, нешто му се подригну, занесе се и седе за сто.

Смучило му се.

— Ах, — уздахну као из мртвих, — веруј ми куме, не могу.

— А, теби није по вољи вечера. Бога ми, куме, нисам те мислио вређати, ал сутра, сутра ћемо гранд...

— Ма не вређаш ме, молим те, — каже Игњатије Јевремовић, снужди се, дирнуше га кумовске речи, разњежи се и — прекрсти се, помоли се Богу у себи, шкрипну зубима...

— Једи брате..

— Једем куме, не најео се.

— Изволте куме, — виче кума из друге собе у постељи.

— Захваљујем кумо слатка, једем....

Већ му се почеше уста да пене. Очима преврће као заклани јарац. Јабучица на грлу поче да отскаче као бјло. Ноге му дрхћу...

— Е баш ти хвала куме, — каже, — баш ни макнути више.

Попише још неку у добродошлицу...

— Лаку ноћ!

— Лаку ноћ!

Игњатије Јевремовић утрну свећу, прекрсти се и скљуси се у постељу. Још једном горко, из пета уздахну и спусти несретну своју главу у меке душеке.

Опила се по ногама, по стомаку. Учинила му се као нека љуска на телу. Она од јаја љуска.

Још једном уздахну и — заспа.

* * *

Кишно јутро лењо се буди и тужно освањује. На прозор налеће

покисли врабац. Чује се на улици бич свињарев. У кући на прстима пролази чељад пред кумовским вратима.

Наједаред:

— Ко-ко-ко-ко!

Игњатије Јевремовић издиже главу, ослухну, пребледи у лицу:

— Опет јаје, — каже.

Раскакотала се у зору и какоће као што никад дотле какотала није.

— И она ме ждере, — шапуће Игњатије Јевремовић, згади се и — пљуну.

Сав блед у лицу, исколаченим очима, горким устима и закрвављеним очима седео је у постељи.

— Добројтро куме!

— Добројтро, — простења Игњатије Јевремовић кисела лица и скамењена стомака.

— Шта ти је човече?

— Зло, — уздише Игњатије Јевремовић, сузе му ударила на очи, а рукама се стиска за расклиману утробу.

— Докторе, — викну кум поплашено.

Уђе доктор. Био код породиље. — Како сте куме, пита весело с врата.

А Игњатије Јевремовић отпустио главу, напреже трепавице, клима главом:

— Стомак, — прошапта, и зацвокота зубима.

— Хм, — учини доктор пипајући опрезно Игњата Јевремовића.

Он га очајно, глупо погледа...

— Ништа, — каже, — чашицу, две, три, коњака...

Кум отрча по боцу...

— Па онда...

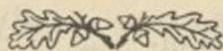
Игњатије Јевремовић се заблену у њега.

— ...па онда само: *два ровита јајета*...

Игњатију Јевремовићу пуче нешто у цревима, замагли се пред очима, ноктима поче да гребе по постељи, помодри, заљуља се, и левом ногом поче да трза као закљано теле.

*

Јадни Игњатије Јевремовићу! Ти ниси умро! Ти си жив. *Ти и данас живиш Игњатије Јевремовићу!*



Смрт Але Кедића

(у боју Михољјем Доловила 18 окт. 1861 год.)

— Архимандрит Ник. Дучић —

Але Кедић је Крајичник из Босне. Он је од најчувенијих јунака босанских наших дана. Његово је име веома популарно у Босни, а знамо је и у Херцеговини.

Кад је Омер паша, серашћер дошао с војском у Босну 1850 год. да уведе тензимат, мухамедовци су се у Босни и Херцеговини мјестимице бунили против тога, а највећма против низама. У Крајини је букнуо

јак устанак. Међу вођима је Але Кедић био најпопуларнији. Устанак је напредовао толико да је Омер паша морао прекинути договарања у Сарајеву с босанским пашом Шерифијом и Херцеговачким Али-пашом Ризванбеговићем и отићи на бојно поље нарочито у Крајину.

Али паша је потајно соколио Крајичнике и обећавао им потпору да истрају у борби против Омер-паше;

али су обећања остала празна. Неодлучност Али-пашина много је нахудила Крајичницима.

Омер паша је савладао устанак и прогнао многе босанске бегове у Цариград и Малу Азију, гдје су већином оставили своје кости. Але Кедић је био сретнији од других вођа; њему Омер паша опрости с погодбом да не устаје на оружје против Султана и његовијех наредаба.

Како је Омер паша имао намјеру да рати на Црну Гору, одузме оружје свијема Србима православнијем и католичким у Босни и Херцеговини у један дан 1852 год. Зупчани, Крушевичани и Драчевичани нијесу дали своје оружје. То је прави узрок и озбиљни почетак устанка зубачкога, који прихвати Л. Вукаловић доцнији војвода.¹⁾ Тај покрајински устанак херцеговачки претворио се је у герилу. Неки пут притајао би се као да га нема, па би опет бучно, кад би Турци почели да се рогуше. То је турску војску у Херцеговини и последије рата с Црном Гором 1852 и 3 год држало једнако на ратној нози.

Доходили су међу устанике изасланици мостарских консулата нарочито инглескога да се обавијесте шта захтијевају устаници. Доходили су и царски комесари из Цариграда да испитају узроке устанку и обећавали устаницима и оно што нијесу тражили, само да се умире и оружје положи. Сви су се враћали празнијех руку, јер су устаници знали да Порта не извршује обећања, па су за олакшице тражили гаранцију од конзула великих сила.

Најпослије дође Омер паша (сердар екрем) у Мостар 1861 год. којему је придодана међународна ко-

мисија, објави у почетку неколике олакшице устаницима између онијех које су тражили.

Шта је преговарано тада између устаника, Омер-паше и комисије није овдје мјесто да се о томе пише. Само ћу споменути да се до мира није дошло.

Омер паша заповједи Дервиш-паши и другим командантима да с војском ударе на устанике.

Међутим је Омер паша позвао и Алу Кедића да прибере најваљаније Крајичнике и да их доведе у Мостар. Кедић је без одгањања извршио ту заповијест. Кад је изишао пред Омер-пашу у Мостару, рекао му је: „Аферим, Кедићу, газио! ти си се прије десет година бунио и војевао против Султана, сада ваља да војујеш за Султана, ваља да растјераш с Крајичницима бунтовнике. Султан ће те богато обдарити.“

Кедић: „Хоћу, честити пашо; је два чекам да ударим на ону ешкију, да је растјерам и уништим, или главу изгубим.“

Кедић стигне с Крајичницима у Требиње у октобру 1861 год.

Лука Вукаловић у договору с Дучићем спустио се је такође у октобру са Зубаца у Површ између манастира Дужи и аустријске границе. Довео је собом Зупчане, Крушевичане и Драчевичане. Само један дио оставио је на стражама између Зубаца и Требиња. Вукаловић се је улогорио у Сливници. У Требињу је заповиједао војском Мехмед паша и потчињени му Махмуд паша. Дуго се је спремао да удари на Дужи; али Вукаловићев долазак у Површ помрси му комбинацију.

Вукаловић и Дучић уговорили су: ако Мехмед паша удари на Дужи, да Вукаловић притече у помоћ; ако би пак ударио на Вукаловића да му Дучић притече у помоћ.

¹⁾ Вид. Племе Зупци и војвода Лука Вукаловић у *Зори*, св. за јануар 1898 год.

Уходе су сваки дан јављале „ето на вас Мехмед паше с војском“, и најпослије лицем на Лучин дан (13 октобра) крене турска војска из Требиња на Љубохово уз Површ на Вукаловића. Напријед је ишао Але Кедић с Крајичницима, Требињцима и Арнаутима. Вукаловић је с војском заузео тврде позиције изнад Михаљих долова, и ту је чекао турску војску. Турци су ишли опрезно; али терен куда су наступали био је за њих да не може гори. Вукаловићеве чете у тврдијем кршевима нијесу пуцале на турску авангарду, док војска није далеко ушла у Михаље долове. Тада су осуле жестоку пушчану ватру. Турци су јуришали, али су сваки пут били снажно одбијени. Дучић удари на турску вој-

ску с деснога бока; турска војска дође под накрсну ватру, и последије два часа боја нагне бјежати натраг; башибозуци у неред, а редовна војска по команди.

Але Кедић мјесто да бјежи са својим Крајичницима натраг, јуначки јурне напријед на коњу с голом сабљом у руци; али се брзо стропоста с коњем уједно од зубачких џефердара. Оста ту на вјечној стражи!

Кедић бјеше грдосија, висок преко 6 стопа, развијен, плећаст и неустран јунак. Погинуо је, а „бунтовнике“ није уништио.

Послије те устаничке славне побједе гуслач запјева:

„Хвала Богу и светоме Луци!
„Изгибоше у Површи Турци!“

У Биограду 1899.



Тајна Јулија Теодоровића

— П. П. ГНЕДИЧЬ —

Јулије Теодоровић је имао неку тајну — о том нема сумње. Било нас је петоро дјеце, и сви смо знали, да је Јулије Теодоровић човјек тајанствен. И ако није носио црн плашт са мачем (јер по општем вјеровању, сваки онај, који има посла с ђаволом, мора тако бити одјевен) али лице му је заиста некако тајанствено било. Био нам је васпитач, и то врло мио и добар васпитач, па смо га и љубили. Био ти је то весео Нијемац; у страну његових шездесет година, он се вијао с нама по врту, завлачио се главачки у сијено, пузио четвороношке, играо ваљку — но, једном ријечи био је општи љубимац. Али чим би настао четвртак, постао би некако свечано-озбиљан: последије јутарњих часова, узео би чисту огрлицу на кошуљу, рукавице, згладио оно мало косе, узео у руке палицу и онда га нема до објода. То вријеме је било утврђено, и никакво вријеме,

ни киша, ни снијег не задржа га. Враћао се кући необично весео и последије тога се шалио, лудио, правио змајеве или учио псето да скаче кроз обруч.

* * *

Гдје се он то скривао? Стара мајка је говорила, да он то иде „својим Нијемцима“ у госте. А што иде на тако кратко вријеме, и што је главно — у радњи дан, пред објед? И што се онда враћао весео? Моја сестра Каћа опет пронашла, да мора бити да га негдје хране са савијачом у млијеку, коју он јако воли, па за то је тако весео.

Питали смо ми и матер, куд он то иде? Али њу то није занимало, па нам је одговорила:

— А шта нас се тиче то? Он је човјек слободан, иде куда му је воља.

Тако објашњење нас није задовољило.

* * *

Напошљетку нам једанпут старији брат Никола, рече, да он зна све: тајна је прокљувена.

Ми се повукосмо у најдаљи собњи кут, цептећи од страха, у очекивању те страшне тајне.

— Јулије Теодоровић, проговори свечано Никола, — има закопаних новаца, па иде да их обилази.

Ми онијемисмо кад чусмо то откриће.

— Ко ти је то казао? Од куд ти то знаш?

— Слушајте! Данас сам гледао како се Јулије Теодоровић спремао за излазак. Он метну у портмоне десет рубаља и ашов..

— Ашов, какав ашов?

— Наш дјечији. Узе га пажљиво, да га нико не опази, а тако га је последије и оставио. Видио сам како га је метнуо под капут и однио. Јутрос је био чист, а гле сад!

Он нас одведе и показа нам ашов. На њему још свјежа, црна земља из које се осјећао неки јак мирис.

— Тако дакле он закопава благо! ви-
кнусмо ми.

— Благо! Ја сам, кад се вратио, завирио у његов сандук, и нашао сам само рубљу и двадесет копјејака. А ето није ништа купио, није ништа донио. Рубљу и двадесет копјејака оставио је себи на дуван, а остало је закопао.

У нас више сумње није било.

* * *

Но наскоро се разувјерисмо о овом женијалном проналаску. Бадава смо ми не може бити боље пазили, али више никад да примјетимо, да је понио ашов собом, то је по свој прилици учинио само једанпут. Истина сестра Каћа је тврдила, да он копа земљу просто рукама, али смо ми то једногласно одбили, знајући како је Јулије Теодоровић чисменко и како особито пази на чисте нокте. У осталом, једанпут је опет у нама пробудио сумњу што се тиче копања злата, а наине при-

мјетили смо на његовим чакширама, да су на кољенима упрљане блатом, на што се он јако збунио и одмах отишао, да их промијени. Одкуд блато? То није блато са сокака, него од земље као у врту што је.

Четвртком Јулије Теодоровић није оно био необично весео одмах наједанпут. Кад се врати, он брзо улази и некако заносећи се у своју собу. И тек последије кад је био неко вријеме у соби, изашао би весео да не може бити већма.

Једанпут, вративши се у обично вријеме и хитајући својој соби, изненада посрну тако да се морао ухватити за довратак. Да се није ухватио — пао би на земљу. Постајао је тако неки минут, сакри лице рукама и сасвим посрћући уђе у собу.

— Он пије! радосно узвикну Коља. Налио се па посрће. Овдје не смије да пије, па иде у крчму. Ето куд му иду новци.

— А мрља од блата на чакширама? — запитих ја.

— Па то он лежи на улици, док га стражар не подигне..

Само је Никола осјећао, да је он на правом путу. Нико није хтио да вјерује да Јулије Теодоровић пије.

— Али он је четвртком црвен, држао се Никола свога.

— Па можда иде у бању? рече Каћа.

— С ашовом? рекох ја заједљиво.

Каћа је била уништена.

* * *

Једног дана, уједанпут, последије тога кад је Јулије Теодоровић отишао, дојури нам Никола.

— За мном, брзо! викну он.

Ми скочисмо ко брже може. На столу у соби Јулија Теодоровића, стоји предмет, који ми до сад видјели нисмо. То је био кадифени оквир, а у њему оловком израђен и лако бојом превучен портрет неке дјевојке дугих витица. Са стране био је натпис „Emma.“

— Ето куда иде он, радосно узвикну Никола, — Еми. То му је невјеста.

И он је у њу заљубљен, па за то је тако и црвен, потврди Каћа.

— А нашто ашов? запитих ја скептички.

— Звекане један, љутну се Никола. То је само случај и ништа више.

Никола се већ умио научније изразити од нас јер је био старији.

— И тако — ријешисмо ми на крају крајева, — Јулије Теодоровић ће се њоме оженити и то ће бити дивна партија.

* * *

Тога дана у вече, кад је Јулије Теодоровић лијепио велико дјечије позориште и лудио се по свом обичају, уједанпут ће га Коња запитати:

— Јел'те, Јулије Теодоровићу, да је то лијепо име — Ема?

Јулије Теодоровић испусти кичицу којом је мазао туткало.

— Ема, понови он, — Ема?

Он устаде, баци све на страну и пође из угла собе у угао.

— Лијепо име, потврди он, климајући главом, тако да му скоро наочари падоше с носа.

— Како је заљубљен! шапташе нам радосно Никола погледајући га. — Али ћемо му и дати лијеп дар о свадби!

* * *

Али за што је Јулије Теодоровић тако снужден кад иде својој навјести? За што га невјеста само четвртком очекива? За што он четвртком у вече приповиједа тако веселе анекдоте? И за што су му кољена каљава?

Ја сам се ријешо да то дознам, по што, по то. Мени је већ било допуштено да идем сам по улици, те сам се ријешо да идем за њим назорце.

Првог четвртка, као и увијек, он привеза црну пошу, зачешља се и изађе. Ја пођох лагано за њим, пазећи, да ме не

примјети. Али моја пажљивост бјеше излишна. Он је ишао, спуштеном главом, никог не гледајући ни примјећујући.

Ишли смо брзо, али дуго, са свим скоро на крај града. И куће бјеху ређе и улице уже. Ево већ и крај града а ми још идемо, и Јулије Теодоровић све брже.

Он уђе у гробљанска врата.

* * *

Поред величанствених гробних споменика, не обзирући се ни овамо ни онамо, ишао је он давно познатом му путањом све даље и даље. Величанствени споменици несташе и насташе обичне крстаче од камена и дрвета, и тек онда ево једног гроба, сав у цвијећу, на крстачи вијенац од зимзелена, а по врх њега жалосна врба. Јулије Теодоровић, баци шешир на клупу, а сам паде на кољена.

Он се није молио а није ни плакао. Очи му бјеху упријете у једну тачку. Мене није видио и ако сам стојао скоро с њим упоред. У наоколо нигдје никога. Дрвеће шуми, а тице пјевају.

* * *

Он подиже главу.

— А шта ћете ви овдје? проговори он љутито, скочивши као опарен.

Нисам могао да говорим. Сузе ми стегоше грло.

— Јулије Теодоровићу, муцао сам ја, — немојте мислити, нетојте мислити...

Он ме гледаше пажљиво.

— Ви сте добар малиша, рече он међући ми руку на раме. — Ви сте ваљан деран. За што сте дошли овамо?

— Ишао сам за Вама.

— За што?

— Хтио сам да знам, куд идете?

— А на што Вам то да знате?

— Хтио сам да себи протумачим, за што сте ви четвртком тако весели.

— За што сам тако весео? Е, па ево видите. Ево овдје под овом крстачом лежи моја жена Ема, која је умрла прије осам година. Ја сам је љубио више свега на

свијету, и за то ми је одузета. Осам година од дана смрти, сваког четвртка, у пола једанаест, долазим овамо, јер је она умрла у четвртка у пола једанаест. И у мени се срце цијепа, кад се сјетим и представим себи ту дивну жену. И ја овдје плачем, над овим цвијећем, које сам сâм посадио и за тим идем дома и трудим се да будем што веселији. Ви ме питате, драги малишане, за што сам весео тога дана? За то сам весео, што се никог не тиче моја туга.

— Ми Вас тако љубимо, примјетим ја.

— О, Ваша је породица прекрасна, и ја високо цијеним и уважавам Ваше родитеље, али, реците молим вас, шта се њих тиче, што сам ја имао жену — лијепу Ему, што је она умрла, овдје сарањена и ово дрвијеће расте и тако лијепо мирише? Али, на што да Вам причам све оно, шта је мени тако драго, а Вас мало занима. Ја врло добро знам, да вама нико није умро, и дај Боже, да живите што се дуже може, па што да вам говорим о смрти и да вас смуђујем? Не, бићу несташан, као лептир и летићу с вама и смијати се и веселити се.

* * *

Он подиже очи к небу.

— Ема зна, рече он, — да ја тако свето чувам њену успомену, да не дозвољавам ником, да је се дотакне. Ема све то види. Ви мислите, да је она умрла? Није, ја је видим, на том плавом небу — она плива у оном свијетлом облачку. То је она, она — ја знам насигурно. Па, за што и да кажем коме, како долазим четвртком овамо да се с њом разговарам? Одговориће ми, да сам полудио, и истјераће ме из куће, а ја сам сиромаш и треба ми живити.

Он потражи шешир и мету га на главу.

— Ја сам код вас три године дана и нико није знао, да ја сваке недјеље, један пут овдје плачем. И мени бјеше мило, што нико не зна моју невољу и што је познајем сâм ја једини. Сад сте Ви дознали. Мени је то непријатно. Ја Вас љубим, али је мени непријатно, што ви знате за што и куда идем сваког четвртка. И ја не могу више остати код вас...

* * *

И он заиста оде од нас, након по мјесеца. Није волио, да му се тајна знаде.

Никола Теодоровић.

Љубав

— Прибрао Ј. П. —

Љубав утуче вријеме, а вријеме утуче љубав.

Пословица.

Шта су батине, зна свако, али шта је љубав, још није нико установио.

Heine.

Љубав је једно ништа, из кога свако срце начини читав свијет, то је једно ништа, које је све, једно све, које је ништа.

Saphir.

Има само једно Женско Питање, а то гласи: *Љубиш ли ме?*

L. Born.

Љубав у срцу женином, то је дијамант у угљену; у њему је: свјетлост, ватра и смрт.

A. H.

Љубав је живот жене, али епизода у животу човјека.

Jean Paul.

У љубави има само дражесних почетака; ја се не чудим, што човјек налази уживања, да често отпочиње.

Prinz von Linge.

Љубав је чисто лудило и заслужује као и свако друго лудило лудницу и бич. Разлог зашто се то тако не чини, само је у том, што је ово лудило опће, чак и на чуваре протегнуто.

Шекспир.

Једна због љубави пропала жена, за мене је узвишено створење. Она је у вршењу свог позива преварена.

A. Lindner.

П И С М А

Женева, августа 1899.

Друже, пишем ти према једном ружичастом зрачку који се одбио од бијеле капе Монбланове и пао на мој сто. Под мојим је прозорима права женевска гунгула — у гомилама се носи свијет према језеру. Вечерас је илуминација. Поред стотина крупних електричних свјетилјака, језеро ће да прска у разним водоскоцима. Изводиће се умјетни стубови воде освјетљавани са свима спектралним бојама. Гомиле се журе тамо. Они са тротоара потискују се на пут, а гомиле са пута враћају их натраг на тротоар. Жагор, парфим, смијех, звиждање трамваја, звонења аутомобила и бисиклиста, омнибуса са грдним прапорцима, ијесма неких талијанских пјевача са мандолинама и са оном познатом старом наполитанском мелодијом: „Јамбо, јамбо, трала-ла-ла-ла..“ и тако даље, све је то сливено у један хаос, којему може да буде само једно име — вече у Женеви.. На небу вечерња свјетлост. Одбила се од ледених дворана у којима борави Монблан и зеленог скелета у којем је огрнут Салев и просула се по мојој соби, овдје, високо на петом спрату — (још спрат на небо!). Мирише вјетрић што ђарлија одоздо од Бастијона и однекуд из фантастичних вртова какве аристократске виле којег Американина или Енглеза. У даљини језеро или Јура... Језеро са његовим чистим огледалом и промјенљивим колоритом: у даљини се шири у тамним пругама, затим у модрим и руменим па онда љубичастим и плаветним, а пред нама се разлива у зелену, потпуно зелену пучину. Висока и сура Јура изгледа као црна риба чији је хрбат у каменим перајама а реп и глава у недогледима. По тој исполинској риби овдје ондје прамење магле, које се цакли као љуске и пераја. На хрбату Јуре коначе и одмарају се облаци који пролазе од Савоје и путују према Пијемонту.

У побочној соби до мене жагор. Моје се комшије спремају на језеро. Интересантан трифолијум: господин, госпођа и госпођица. Издалека изгледају као број 101. Госпођа округла и без грла и врата, госпођица и господин као број 1 са страна. Направила их по цијелом изгледу нестрпљивим она хука и жагор који долажаше испод наших прозора и спратова, далеко

одоздо са наше планете. Узмували се да не задоцне.

Овај је свијет манит за провађањем. Женева је чисто француско мјесто па ма колико тежила за козмополитетвом. Стога је примјенљива овдје ријеч једног француза: *s'amuser c'est un mot français* — а ријеч „провађање“ рођена је одиста међ овим Французима. По 35.000 франака умјели су да троше за једну илуминацију на свом језеру. Непојетични су као Ескимљани, станују многи по пансионима као Американци, али су занесени за музиком, кортежима и шаренилом као лјецца. Јуче се сретох са читавом компанијом војника са огромним капама, старинским одијелом, оружјем и добошем; то је друштво старих гренадира које чува помен своје давнашње народне швајцарске војске, и које слављаше јубилеум.

Ја ти пак довршујем сад ово прво писмо са обала вјечно лазурног Лемана, поред жагора и звиждања који долази далеко одоздо испод мојих прозора уз: Јамбо, јамбо, трала-ла-ла... Наглим, јер бих да се спустим и да се предам оној свјетлини која као ријека отиче према језеру. О, ја тако уживам у оном плаветном и никад непомућеном базену. Многе вечери проводим на једној каменој клупи, док мимо мене пролазе по сјенци тајанствени и сумњиви парови — тамо на оном дугом калдрмисаном језику, који се пружио далеко у језеро, на језику на ком се налази свјетилка са својим оком које мијења своје разнобојне зенице и свјетлуца лађама које тутње језером долазећи далеко од Мон-треа и Лозане... На тој клупи заваравашем и маштање мрмор леманских таласића мој слух, моје ухо, које дотле тако дуго бјеше свикло на хуктање и падање наше Неретве, оне плаве хидре која вијуга кроз литице као тражећи и завирујући у сваку пећину гдје да униће. Дивно је ово језеро као сан под ружама. Нестално је и невјерно, немирно и са промјенама наглим као у срцу дјевојчета које први пут љуби. По његовој плаветној простирци непрестано стоје једрила као огромни галебови које носи талас док спавају. На ове обале долазе заљубљени парови из бијела свијета да проснивају на њима прве и најмилије ноћи; долазе нотабилитети из најдаљих крајева, јер Женева је најподеснији

дио глобуса да се разоноди душа и испразни деп. — На овом су језеру највећи пјесници писали стихове љубави и страсти. Ено и сад према мени Бајронове куће на колоњском бријегу и стаза кроз његове вртове, кроз које прођох са заносом, да сам у гнијездо у којем се излегло толико великих мисли, на једном мртвом кратеру на којем буктијаше некад један живот силином и шумом вулкана — који у Енглеској налажаше мржњу, у Француској, Швајцарској и Италији љубав и полупце, а у цијелом свијету слијепо имитовање. Он је ово језеро, његов Шилон и сужња Бонивара прославио у својим сновима. Овом је језеру пјевао сладосни Ламартин, импозантни Иго; Волтер му рече: *mon lac est le premier*, а Матисон молио је у неба: само колибу крај Лемана, гроб на његовој обали и мјесто сваког мрамора, маховину под плачном врбом орошеном росом и сузама једног пријатеља... Русо га спомиње на више мјеста с љубављу, а швајцарски пјесник Оливје жели са Матисоном:

O bleu Leman, toujours grand, toujours beau,
Que sur ta rive au moins j'aie un tombeau.

И ја га волим кад је мирно а кад се простире и повија под чамцем густо као плаво месо; мило ми је када дуне у неочекивани сат љетни жестока алпијска биза, и кад га смрачи и намршти. Плаво јеневско језеро тад је један мали амфитеатар природе, на чијој се плавој арени рву с шумом и хуком њени гладијатори, вали и таласи — док их са плавих и цвјетних ложа гледају млада и кокетна краљица Женева, стари краљ Шилон и гиздави Монтре. Не, друже, не умијем да ти речем какво је ово језеро са његовим обалама и његовим шуштањем.

У ноћи са мјесечином ја сам туде. Високи платани, наизмјенце са ступовима од жељеза са електричним куглама, падају у језеро и одбијају се као стубови на којима стоји Женева са хиљаду њених вечерњих ватара. Ти пламенови крше у језеру своје зраке и праве га језером из земље бајака. Није дакле узаман слава ове вароши. Она је славна са свог Лемана, са свог протестантизма, свог Русоа и Калвина, своје околине, својих сатова, својих осићелица, својих милијонара, својих паркова, у којима дању миришу а вечером, већ с првим мраком цвјетају гувернанте.

Но да ти пишем о литератури, оvdје, у срцу цивилизације ове благословене земље у чијој утроби бије тако смјелим ритмом било слободе. Не, на овим цвјетним обалама појезија не сунча више своја небеска крила. Нема на њој више ни Шелија ни Бајрона, ни Волтера ни Русоа, нема Музе женевског језера која се звала Мадам Стаел, нема ни Шербилија, нема чак, ако хоћете, ни једног Едуарда Рода. Појезија се изгубила позитивизмом који је исушио срж и живот овог покољења леманског, иначе наклоњеног маштању. Стихови се пишу још само по контоарима и штампају на варошким плакатима да се препоруче бисикли или шмркови за водове. Пјесници кратке косе и фантазије, без Муза и по канцеларијама, поред чаше апсента пјевају за афише или локалне листове:

La plus jolie voiture
De systeme nouveau,
Comme vitesse, comme allure,
C'est la voiture sans chevaux —
Vive l'automobile,
Vive l'automobile!

Женева данашња живи и прежива на слави својих старијих пјесника. Као реликвија чува на својим обалама Волтеров дворца у Фернају, Мадам-Стаелов у Копеју, Бајронов у Колоњију, Шелијев стан близу Колоњија, кућу Русовљеви и успомене на Калвина. То су, у осталом, тестаменти њене прошлости, који за њу значе више него садашњост Берлина и Беча, у наше доба без великих људи и великих дјела. Странац са особитим заносом ступа у одаје у којима је дисао некад онај велики, онај страховити Волтер. Каква чар мислећи, да је на мјесту које бјеше некад резиденција умне Европе! С колико интереса посматрах његов добро сачуван намјештај, његов кревет, наслоњаче гдје је пружао она два суха штапа који су значили Волтерове ноге и на којима одмараше своје болешљиво тијело кроз чије жиле течаше у исто вријеме и сотонска жуч и божански ихар. С необичном пажњом посматрах сваки угао, сваку стварчицу у соби у којој је снијевао, појетизовао, философисао и свађао се са кмеговима, шумарима и служавкама; ту, одакле је измаживао некад бичем, који је падао по краљевима, свештенству, боговима и људима, живим и мртвим знатним и незнатним, људима с генијем и људима без претензија — залажући своје знање и својег

генија у службу страсти, а своје вријеме у преписку са незнатнима и о незнатноме. Увијек несталан, ђудљив, пакостан, грозан, добар, великодушан с мржњом и с љубављу за људе и потлачене. Гледам стô са којег је учио Катарину II. а лагао Фридриху II., који му то враћаше истим начином с пером, које је од оног старчића направило трећу велику државу свог времена у Европи, који простираше страх и терор далеко око себе... стô, који му бјеше барикада против његових непријатеља, за које је он имао тако велику умјетност да их ствара — непријатеље философске, личне, пјесничке, јансенијевске,¹⁾ језуитске, парламентарне, као што бјеху Гресе, Трибле, Попиљан, Дефонтен, Френон, Русб... Сто, на који изливаше из пакосног срца сву завист за величину мртвих као Монтескје, и живих као Бифон. У једном предсобљу стоји један мали олтар са златним натписом: *Mon esprit est partout et mon coeur est ici.* (Мој је дух свугдје а моје је срце овдје.) Наоколо неколико слика. Огромна слика велике и мале Катарине II, рађена руком незнатног сликара; затим њено попрсје, слика везена свилом и руком саме царице а поклоњена њеном обожавањем Волтеру. У малом раму на зиду његови потоњи стихови које је диктирао 29 маја 1778. год на дан смрти.

Наоколо сличице Расина, Корнеља, Милтона, Франклина. Затим још један натпис: *Mes mânes sont consolés, puisque mon coeur est au milieu de vous.* Ту сте у дому „патријарха фернејског“, „корифеја дејизма“ и осјећате да је све око вас рјечито, живо и из оних хаљина у стаклу очекујете још само онај пакосни поглед, онај иронички осмјех, и очекујете онај слабачки глас који је подједнако омаловажавао људе и богове.

Прошле недјеље сам био у Копеју у замку Мадам де Стаел. Књижевна величина је Женеве и Швајцарске у њеним мртвим замковима као културна и херојска величина Грчке у њеним покрханим статуама, разореним аркалама, жртвеницима њених богова и гробљу јунака и философа Јеладе. Један јој је вијек учинио предужам за неколико вјекова унапријед.

Иза ручка, једног мирног сунчаног дана кренух лађом. Копеј је једва сат, сат

¹⁾ Јансенизам — теорија о божјој милости и предестинацији.

и пô лађом низ језеро. Језеро и небо бјеху провидни; с обала је дувао парфимисан вјетрић. Дан се преливао у стотине боја на површини воде.

Прошавши покрај Колоњија сјетих се моје шетње првих дана по стазама којим хоћаше Бајрон са Шелијем. Ја као да их видјех у тај мах промичући лађом покрај обала. Обадвојица у чамцу. Они туд плоуљаху свакидневно, ловећи рибе и Женевкиње. У овај мах ми се чињаше као да јураху у чамцу за једном барком у којој је више њих у свиленим корзетима и разголићених рамена, а на крми једна од њих са плећима као у Јуноне, црвеном косом као у Лорелај и уснама као у Фрине. Поуздани су у добар лов тог дана и измахују веслима у грчевитој потјери. — Један је здрав, развијен, мускулозан, са његовом свиленом коврцавом косом и очима плаветним као двије капље Лемана. То је Бајрон — она труба кроз коју је срце, страст младости, проговорила највећом силином; онај, с ким смо љубили, страдали, плакали и мрзили сви ми дјеца овог вијека; онај, за чијим је патњама плакао Хајне — али не као Тасо над хумком Петраркином за несрећом његова живота, него за срећом и чаром његових патња.

Али ко је онај други? Ко је онај блиједи слабуњави младић са уским плећима, неодређеним несразмјерним цртама, али уснама необично лијепим и с очима женским и херувмским у којима се, у исто вријеме зрцали и страст његове младости и ум и искуство старости. То је Шелиј, којег ми не познајемо. Ни један његов стих није замирисао у нашој појезији; никад се, канда, није о њему рекла ријеч на српском језику, што би био гријех пред свијетом, да то није гријех и цијелог свијета — на којем је он један од највећих генија који се на њему јавио. И његова Енглеска тек далеко послје његова гроба налази ловоре да призна Шелија својим највећим лиричарем до данас, а Европа највећим лиричарем овог вијека. Он до јуче бјеше незнатан и ако помињан. Као и Милтон и данас је више хваљен него читан. Његов вијек немаћаше за њ ништа више осим прогањања; он је у њему мало љубљен а заклопио је очи без славе и среће као Некрасов.

Брандес вели за њ¹⁾: да сте 1820 год. питали каквог енглеског поштењака иначе

¹⁾ Hauptströmungen der Litteratur des Neunzehnten Jahrhunderts кн. IV.

интелигентног и начитаног: *Ко је Шелиј*, он би вам одговорио — ако би уопће могао да одговори — без сумње овако: „То мора да је неки биједни пјесник са одвратним назорима, и више него сумњивим карактером.“ Један велики енглески лист вели о њему да је његов живот једна збрка најниже гордости, хладног егоизма и нечовјечности, а његова појезија, не да је без појезије, него без памети — то је, рекоше, „само смјеса глупости, сиромаштва и претјераности, једно блебетање човјека у делиријуму.“ Приватан његов живот није мање злостављан него Бајронов. Све што му бјеше најсветије, најмилије, то бјеше предмет за утакмицу ко ће више да га окаља. Немајући заједнице у срцу и духу са масом, она немаћаше за њ љубави ни обзира. Више него Гете, Мицкијевић и Леопарди, више далеко него и сам Бајрон, налажаше Шелиј отпора, мржње, презирања у својих савременика. Сви они бјеху познати и признати као пјесници и ако мржени и прогањани као људи; Шелиј бјеше мржен и прогањан и као пјесник и човјек. Бајронова су дјела грабљена за један дан по неколико стотина хиљада књига, док за Шелија, највећег лиричара, не хтје нико ни да чује. Бајрон је презиран као човјек, али му није нијекано оно што му је веће од личности, а и кад је то чињено, он је одговарао сијевањем и громом; Шелиј је то одговарао у приватним писмима и с грозничавом болећивошћу. „Не пишем ништа и по свој прилици нећу никад више ни писати“ — писаше једном пријатељу.

Ја као да га гледах са његовим другом Бајроном у чамцу на Леману. Бајрон му је највећи пријатељ, најбоље га разумије и цијени. Он је према Бајрону испуњен исто тако љубављу, учествује и у његовом болу и његовим скандалима и занесен је за његовом појезијом. Док у Енглеској грми штампа у грдњи и презрењу за два своја највећа сина овог вијека, они јуре по женевском језеру, далеко од немиле земље „за коју их не везаше ништа више него што их је родила.“ Чини ми се као да је Шелиј недавно дошао на ово језеро на којем најлакше изумиру боли и у чијој небеској боји заборављамо на ниске људе и земљу. Дошао је да се нађе с „Борћем“.

Побјегао је из Енглеске. Хоће да заборави гробове својих племићских родитеља, који му осим грба и мало имања оставише своје страсти, крв познату са

неумјерености, немира и ексцентричности. Његови га пријатељи помињу онамо као једну чудну природу која не умије да трпи никаквих окова; његови другови школски и из дјетињства, памте у њему још оног Шелија иза школске скамије који се свађао са професорима за све што му се чинило да је учињево неправо којем другу, оног Шелија „који говораше ружно о свом оцу и краљу“, о оном „бијесном Шелију“, или најобичније: „Шелију атеисти.“ Побјегао је из Енглеске, гдје је још ђаком универзитета почињао да даје отпора против тираније и заблуда његове отаџбине и његова вијека, бивао протјериван и оптуживан. Борио се за потлачене, истакао се као агитатор и говорник за еманципацију католика у Ирској, управивши на народ ирски посланицу у којој грмљаше против насиља. То чињаше и као говорник, за које тврде да бјеше не мање велик него и као пјесник (слично Бајрону). Шелиј само бјеше у том егзалтиран до дјетињарија. Немајући начина да протура своје мисли, он их је писао на папириће и без обзира на опасности, он их је бацао са свог прозора пред пролазнике или, шетајући са женом, турао такве папириће у кукуљице кишних огртача госпођама које пролазе. Због његових списа о атеизму, његова га је отаџбина назвала „атеиста Шелиј“, које му име остаде до потоњег часа. За душу као његова, која не хтје да трпи никоји оков, а, њему атеизам не бјеше друго него један символ слободе. Он је због њега био грђен, прогањан, најпошље бијен. Он је међутим за њ војевао и лудовао за њим. „Ја сам филантроп, атеиста и демократа“, урезао бјеше грчки у једно стабло куд пролажаше највећма свијет, потписавши се: Percy B. Shelley. На питање једног забринутог пријатеља: „*зашто се сам назива атеистом*“, он је грмнуо: „Ја сам ту ријеч употребљавао свагда као онај витез старих времена, који је метао на руку гвоздену рукавицу да пркоси неправди.“ — Свој иметак и своје приходе дијелио је другим. Највише је просуо новца плаћајући непрестано дугове других сиромашних писаца. Ко га је познавао говорио је да не бјеше племенитијег срца од његовог. Један критичар нашег времена вели: „Он је егзалтиран као пјесник, великодушан као јунак, благ као жена а као дјевојка готов да порумени.“ Један Енглец рече: „Он долази и одлази као дух; нико не зна кад и куда.“

Љубио је жене и природу. Ни један пјесник ни прије ни послје није опјевао природу као он. Животиње и биљке звао је својом браћом; себе је срањивао с камелеоном који живи од свјетлости и ваздуха, као пјесник од славе и љубави, и који двадесет пута мијења своју боју послје сваког сунчевог зрака, проводећи живот затворен у пећини под морем, као пјесник у амбизу љубави. Шелиј љуби природу као и сваки истински пјесник. Он се с њом подмлађује, с њом вене, с њом повија пред олујом и мразом. Она у његовим пјесмама говори гласовима украденим потоку, лисју, дану, ноћи. У њега се не причиња тај глас олује и бродолома као у Љермонтова или Бајрона он је њежан, мекан, — пун шуштања и ромора. — Љуби женске и њима је дао много од свог генија и својег здравља. На овом језеру њега опоравља сад ваздух, сунце и вода. Он је побјегао овамо да заборави све у Албијону — небо, море, пријатеље, непријатеље и Ханријету и Марију.

Ханријета? То је она мала кћерка једног гостионичара која се срећаше са Шелијем у својој шеснаестој години пролазећи у школу и враћајући се кући. Она му се тужила на школу, куд је отац немилостиво гонио!! Плакала је Шелију — којег је вољела до лудила. Овај имађаше пуно утјехе за дјевојке које му биваше све милије. Једном је наговори да завитла књиге и да бјежи с њим. И они побјегоше. Вјенчали су се у Шкотској. Тај догађај као да штампа једва очекиваше. Племство обори сву ватру на племића Шелија, који бјега с гостионарском кћери и његове пјесме посташе поново предмет масакрирања. — Но 1814 године Шелиј остави Ханријету. Његово срце закуца бурније и манитије за Мари Годвин, дјевојком из куће добро познате у свој Енглеској. Она је љубила Шелија, лијепог, блиједог, плавооког Шелија, којег не могаше да слика један знаменит портретиста „зато јер је одвећ лијеп.“ И побјеже с њим. Прешли су у Француску и путовали — већином пјешке, док су Енглеске новине цијепали сваку длаку његове косе на стотине комадића. Затим су се растали за навијек. Нови дани и нове буре. Немирном животу његовом могло је бити друштво само Бајрон. Језеро женевско бјеше поље њихових љубавних битака а његове обале земља њихових снова и пјесме... Шелиј је волио чамац. По цио дан могао је на језеру или

на мору да лежећи проведе у чамцу док је сунце пржило и гаравило његово сњежно чело и болешљиво тијело. Лежећи у чамцу он је писао најљепше своје стихове. Чамац, једрила, весла, бјеху његово друштво без престанка. Та је страст ишла до дјетињарија: једном немајући у врту хартије, он је савио педесетарку као чамчић и гурао га водом по поточићу. Поред свега тог не умјеђаше никад да плива. Давио се више пута, а Бајрон га је редовно спасавао. Такав је случај био једном и на овом језеру — вода га бјеше захватила и он јој се предао и очекиваше да пошљедњи пут грдне и утоне мирно не борећи се, док на себи осјети снажну руку Бајронову, оног славног пливача који се гордио што је као Леандер препливао Хелеспонт. „Мој би осјећај био мање жалостан да сам — говораше он — био тада сам; али ја сам знао да ће мој пратилац покушати да ме спасе и морила ме помисао да ће његов живот доћи у опасност спасавајући мене...“ То друговање с Бајроном продужило се даље у Италији, док заједнички непријатељи у Енглеској бацаху у њихово пријатељство неке подвале које бјеху превазишле сваку инфамију према њима. Њихов живот у Италији бјеше од самих авантура. Шелиј га црта у мљетачкој пјесми *Јулијан и Мабало*. Тамошњи живот освјежио би Шелија да не бјеше његове болести која га од дјетинства не напушташе, морајући непрестано живјети по дијети. Свјеж ваздух, море, јужно сунце и Талијанке, све је то палило крв и машту ових највећих пјесника овог вијека. Нарочито његов чамац, весла, море и веслање од Арна до Сершија или пјешачење од Равене до Пизе, или пловидба једрењачом по тосканском мору. Али једног дана, путем из Ливорна у Лерићи диже се бура и он се изврне у море. На пошљедњем тренутку он не виђе ону драгу и снажну руку нал собом. Бајрон га не могаше спасти и он утону. Бјеше му једва 29 година. — Кад су га изнијели на обалу, његово мртво тијело морало се спалити по захтјеву власти, јер у то доба владаше куга. Бајрон је желио да тај жалосни тренутак његовог друга буде што свечанији. О његовом спаљењу писаху: био је дан лијеп, ведар, сунчан. Море мирно, а Апенини стајаху у позадини љубичасти и свијетли... Пламенови велики и златни буктали су око њега на ломачи на којој бјеше вина, уља и соли, као у

старој Јелаци. Једна мала тица летила је над ломачом и узаман су је гонили она с цвркутом непрестано облијеташе. Но што је најчудније, тијело се спржило нагло у пепео само срце оста цијело и недирнуто. Један Шелијев пријатељ, писац, који ту бјеше с Бајроном, јурне руком у огањ и зграби срце при чему спржи руку. Остаци Шелијеви сарањени су у Риму у Протестанском гробљу. На плочи стоји: *Percy Bysshe Shelley* а испод тога *cor cordium* (срце срцаца), како га назва његова жена и које је најљепше име његовој лирици.

Недавно прије тог енглеска штампа писаше о његовом *Прометеју*, којег је написао на рујинама каракалских купатила у Риму: „Ово је дјело један одвратан производ, које изгледа да је дјело правог сотоне. Жељети је да Енглеска никад не имабудне једну књигу са толико саблазни, безбожничтва и бестиности.“

*

Све ово минуло ми је кроз главу путујући лађом према Копеју и гледајући према Колоњи гдје живљаху та два драга човјека. Проћи туд а не сјетити их се, то је немогуће, јер чар ових обала без њихових имена не би била за ме чар. Срцима младости и љубави, души потпуно нерасплаканој, и души с љубављу за свијет и живот, они су, оно што дају живота овом крају. Понављам: као да их гледам у чамцу гдје јуре за оном барком са бијелим једром која носи оне неколике веселе и лијепе Женевљанке.

Пут према Копеју, најљепши је дио пута који превалих у животу. Језеро је Женевско само путујући низа њ с краја до на крај оно, што рекох за њ и оно што за њ осјећах. При азуру неба стоји Монблан бијел, чији ледењаци блистају према сунцу. По његовом хрбату има више врхова. Швајцарци веле да ти врхови изгледају као Наполеон на одру — најприје његова качкета, за тим лице с правилним носом и крупном вилицом и прекрштене руке на прсима. То радознали странци посматрају на огромне дурбине који стоје на кеју женевског језера. Ја сам узаман упињао машту да распознам и увјерим се о томе што ми је од непојетичних Женев-

љана било врло појетично. Остадох само при оном: *se non è vero...*

На лијево је вила Аријана — најкрупњи дијамант нове Женеви. То је музеј са лијепим бројем умјетничких творевина сликарских. Ту је један оргинал Рафаелов (Мадона), ту је и Тицијан (Венус), Ван Дајк, много Талијана, Холандеза, Швајцараца и т. д. Женева има саразмјерно одвећ музеума. У њој се сретамо са оргиналима из кичице Веласкеца, Гида Рени, Албертина, Тамбелина, Тинторета, Мурила, Михел Анџела, Дирера, Лигардона — до 300 разних сликара. Заступљене су све школе и сва времена. У Аријани је и огромна колекција порцеланских ствари, из свих крајева; затим огромна колекција рукописа разних историјских лица од Абдул Кадеро до — Кошут Лајоша. Ту су и све до сад штампане Библије и на свима језицима (чак и наш Даничић!) У свему се можемо само да дивимо гигантском цепену тог Гавана и његовом генијалном ситничарству. — Његов је гроб пред виллом. По њему пада киша и сунчају се гуштери. „Рођена у Монакову, живјела на Крфу а умрла у Женеви, какво величанство смрти!“ рекло се лани за ону Музу која погину на женевској улици. „Рођен у Женеви, живио свугдје, а умро у Кајиру, какво величанство живота!“ могло би се рећи за тог Гавана Ревилџа.

Али о том други пут. Овом је писму само да ти забиљежи најинтимније утиске.

На лађи за Копеј — што је ријетко — мало свијета.

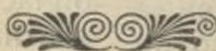
Стадосмо пред Копеом. Видјех велики дворац госпође Стаел, ред зелених прозора са којих се сваког јутра јављала свом језеру у свом турбану од кашмира, лијепим и умним очима и усницама скројених колико за философију толико и за пољубац — прозоре крај којих је у живом говора са Шлегелом и највећим људима свога времена просинала своју елоквенцију, „козерије које бјеху њен живот.“

*

Под мојим је прозорима врева. Свијет једнако одмиче према језеру. Остављам перо да сићем са мојих спратова доље у варош, коју Таљеран назва некад „градом који парфимине цијелу Европу.“

Твој

Ј. Дучић



Календари

— за 1900 годину —

Ја волим календаре... Сеоске лале са лулом у зубима и натученом шубаром на глави, невина дјечурлија под дудовима са умрљаним образима од пекмеза и — календари са петљом на врху и са познатим огласима, вашарима и „шта стогодишњак гата“: то су моје од увијек сталне симпатије. Ја их све познајем, с њима сам живео, и зато их силно волим.

А и писао сам о њима. И о лалама сам писао, и о дјечи сам писао, а и о календарима сам писао.

Написао сам једном читав славопој календару:

Зима већ у велике помолила своје бијеле, сњежне зубе. Сламни шешир отишао у свој заслужени мир. Окна на прозорима све се више зноје, жена отишла у град, да купи сину чизме, а ти трпаш суварке у пећ, трљаш дланове, па чекаш да се врати...

И најпошље ево је.

Купила сину чизме, узела себи зимску мараму, а теби донијела поздрав и купила календар.

Мило ти је, и да те није стил од дјече, пољубио би је. Истина, и ако је купила себи зимску мараму, која никако није у овогодишњем прорачуну била, купила је и календар, и онемогућила сваку даљу интерпелацију.

А календар је важна једна ствар! Што вам је сахат у џепу, то вам је календар у кући.

Ако ће ко куму у госте, дај календар. Стоји на примјер: лијепо вријеме. А ти бунду у кола, кишобран под пазухо, па без бриге куму у госте.

Ил дужан неко неком. Узме календар, завирује, гледа, рачуна... За-

иста седмог платива... И за час, један преко леђа, други поребарке — готова пролонгација.

Ил чика Ника наумио да купи коња. Опет календар! Нађе гдје је вашар, па са чика - Нецом, — чика Неца је на гласу џамбас — па на вашар. Коња можда и неће купити, ал ће зато зацијело јести кременадле под кетрицом и љуштити далматинског шиљерца.

Стрини опет треба брзо лист папира. Шта ће, где ће, дај календар! Одере корице, намаже их маслом, поређа мушкацоне по њему — па у пећ.

А што су мушкацоне красне, кад се испеку на календарским корицама, то се не да описати!

Хоће на примјер деда Аксентије да прореди мало крџак, а он га протрља кроз дланове на календар, па га метне на пећ. Како се красно умије тако да просуши!

Мајка Макрена рада да се причести. Натакне наочари, па опет у календар. Лута сирота по оним листовима, преврће, сриче, и — дозна. Дозна и кад су покладе и кад је пост.

Збиља, календар је благодат!

Ако је зими, па заложена пећ, човјек не зна куд би и шта би, а он тек руком за гредицу. Ту је цијела библиотека. Тетка-Јулин сановник, порезна књижица и календер. Катавасије нема у свакој кући. То је карактеристика интелегентнијих домова.

Сановник зна тетка Јула на памет. Зна и шта краставци у сну значе: јед. А ако коме у сну нос одгризли, и то зна. А порезна књи-

жица — проза! Ал календар, календар је сасвим нешто друго. Нека поезија, нека топла лектира! Па тек корице оне!

Треба да се зна на примјер, кад ће се крмача опрасити. А ти календар, па мало на прсте, мало на пасуље и лијепо дознаш: ове и ове недеље опрасиће се крмача.

Ако је, да се покојном лали, — Бог да му душу прости, волио је врућих чварака, — ако је њему да се даје парастос, опет дај календар. Онда и онда преселио се у вјечност, еле, овда и овда парастос.

Мајстор Јеврем сашио коме пршњак, па да га причека док кукуруз не обере. А он са особитом неком званичношћу откачи календар, што виси о оној петљи ниже светог Јована, попљује оловку па запише. Дебелим словима запише: „*Јованъ Игнъичъ, мали кождъ, сирѣчь пршнѣакъ, патъ грекрникъ.*“ То му је и *сол* и *хабен*.

Ил тамо дубоко у јесен заиђе у село по који Тиролац са еспапом. Па од куће до куће. Свега се напазари: и тириплика, и напрстак, и сапуна и — календар.

Сви гледе у Тиролаца, а он га лагано извлачи из оног чекмецета.

Бата се избечио па чита, чита... Разгледа корице... Опет преврће... Свиђа му се.. Онако на оку нека књига!

— Да узмемо, — вели он.

— Узми, узми, — виче пиљеж, — има и билетâ у њему.

— А то добар календар, — потврђује Тиролац.

После се зове и нана. Нека и она каже своје мишљење. Календар је ствар потребита, а ето дала се прилика узети. Нана опет мисли, на што им је, кад у лале има један, па се могу и они послужити.

А бати запао за око, па као да се избезумио: да купи, да купи.

— Пошто ти је? — омаче му се са језика, а готов у напријед рећи како је скуп, како он то тек онако само пита.

— Трисад грајцар, — одговара Тиролац.

— Хи човјече, за то мало књиге!

И сад настаје погодба. Онај узео па хвали ли хвали, запјенио, па све чита најљепша мјеста: како ће бити снијега, кад је пун мјесец, кад уштап, и све тако. А бата опет куди... Како је танак... Како му баш није од потребе, како ће он кад оде у град..

И овамо и онамо и најпошље длан о длан, за два десетака у готовом новцу, комад сланине, мало ужине и који гутљај ракије. Бадава, што бата умије да се ценка, то не роди!

И онда — наравно дјеца само гледе, — бата узео лијепо чувалдус, па боди овамо, боди онамо, и тек наједаред начинио петљу, па га објесио ниже иконе. Ту му је право мјесто.

Скинуо је и ту бригу с врата. Зна кад је Божић, зна кад су Врачеви, зна какво је сутра вријеме, зна једном ријечи да има календар у кући.

* * *

На столу је разбацан читав пласт календара за 1900 годину. Браћа Савићи из Биограда начели су ово стољеће са *Новим Веком*, великим илустрованим календаром. Штампарија Павловића и Стојановића такође у Биограду јавили се *Српском Звездом*, која је на календарском небеском своду почела ове године први пут да свијетли. Српска Дубровачка Штампарија А. Пасарића уз малу цијену од 40 новчића, а опсежним материјалом из-

дала је такођер један календар. Књижара Браће М. Поповића у Новом Саду поред стотине разних својих календарчића, то јест поред стотине разних својих корица за календаре, испрсила се *Великим Орлом* коме се никако не знају године живота. За тим скромни Цариградски *Голуб* са својом поучном садржином и календарски пиколо: *Мостар* са својим укусним корицама, спретним форматом и чисто календарским и статистичко табеларним дијелом. Његово је мјесто — џеп.

Ако је по насловима гледати, све је заступљено: астрономија, орнитологија и географија. Свака покрајина има свој календар. Како је изглед да ће се укинути још и календарски жигови, имаће свака жупанија, свака опћина свој календар.

А како се уређују ови кућевни Требници? Шта би имао да служи за програм једном добро уређеном календару... Ко би знао!

Нови Век, најнесистематскији календар у овој гомили, и не изгледа толико српски календар, колико какав америкашки кочијашки реви. Шта ли све нема набацаног у овој књижевној торби?! Какав женијални микстум, какав узорити неред! Ђура Јакшић српски пјесник, Стефенсонова прва локомотива, Награђен најтежи пастув, Свјетска књижевност Ђорђа Брандеса, Растргли га пси, Гроб Бранка Радичевића, Морска змија и Хуанг-Хсу, кинески цар!

Браћа Савићи са својим вашарским издањима у пошљедње вријеме почели су свом снагом да имитирају Браћу М. Поповиће. И на жалост као да им то изванредно испада за руком!

Српска Звезда. Ово је један лијепо сређен књижевни зборник савремене српске белетристике. Уред-

ник је то хтио и у том је успјео. Радови су уз свој књижевни тип уједно и занимљиви. Ту су лијеви стихови од Змаја, Милорада Ј. Митровића, Р. Ј. Одавића, Јована Дучића, Дим. Глигорића-Сокољанина и С. Д. Мијалковића; приче лака стила и интересних сижеа од Бранислава Ђ. Нушића, Милована Ђ. Глишића, Марка Цара, Јанка Веселиновића, Свет. Ђоровића, Симе Матавуља, Тасе Ј. Миленковића, неколико хигијенских чланака и биљежака. Гајење шећерне репе, што је врло потребно, нарочито од како ће се и у Србији да установи скоро велика Шећерна Фабрика. И ако овај зборник није можда приступачан својим програмом најширој маси, али оном кругу коме је намијењен, одговорио је потпуно свом задатку.

Мало се закаснио, ал је зато угледно приступио *Орао* кога уређује Стеван В. Поповић а издаје Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима. Календар испуњен са врло много пригодних слика и са одабраним садржајем, међу којима је и лијепа прича младог приповједача Милана Будисављевића: *У Жигинукланцу*. Стеван В. Поповић умио је и ове године да свом календару даде породичне српске топлоте, којом одише свака страница, свака сличица у овој књизи. Као премија *Орлу* на првој страни лијепо је израђен један вијенац дјечице, једно јато главица српске дјечице, што честитају своме чика Јови педесетгодишњицу. Ко не би међу силним овим главицама нашао лик сличан своме дјетету! Ми *Орао* топло препоручујемо.

Велики Орао, али не онај прави *Орао*, што га уређује Стеван В. Поповић, него онај Браће М. Поповића прокријумчарени *Орао*, који се само по својим корицама тако зове, а у самој

ствари, то је: „Српски Народни Илустровани Велики Календар“, који према потреби носи разна имена слична или другим признатим календарима, или бучним именима, која дижу себи патриотску рекламу. Календар је опсежан због силних огласа: пилула за чишћење крви, наштампаних папира, који се у Поповићевом каталогу зову књиге, и разних: барјака, кандила, цигаља... Ово и није толико „Календар са огласима“, колико „Огласи са календаром.“

Осим неких пригодних слика, већином су покупљене из старих календара и туђих ансикхтскарата. А дабогме и Драјфус је ту...

У осталом ово је споменуто тек само публице ради, јер Браћи М. Поповићима и не вриједи говорити... Њима се говорило и говорило и све узалуд! Кад би се могло можда полицијским путем какогод по што шта учинити, али критика је за њих и сувише незнатан миг.

Добру је досјетку донио *Врач Погађач* у једном свом броју: како Браћа Поповићи намјеравају ове године отворити уз књижару „селхерај“, а до године, ако Бог да, и бријачницу. Сретно!

Остала су нам још два мала календара: *Голуб* и *Мостар*. *Голуб* је намијењен Старој Србији и Маћедонији са нарочитом поучном садржином, сходном својој публици. *Мостар*, мали, цепен календар издавачке књижарнице *Пахер* и *Кисића*, и опет је нов доказ лијепог, спретног и укусног издања, која се у овој штампарији јављају, гдје се брине и пази на најмању ситницу око спољашње израде сваке њихове књиге.

* * *

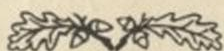
Или замислите на примјер једно село без календара. Имао на примјер попа календар, ал дјеца као дјеца, поцијепали ликове па начинили змај. Е сад гдје ти је ту Божић; гдје је храмовни дан; кад да се пуца из топова; кад да се мијења скупштина; кад ће турсори положити рачун и истрести из чарапе бакар, и у опште кад да легнеш, а кад да устанеш. Јест, каже, куца на тороњу седам. Аха, седам; а је ли то седам оно у јутру седам, ил је то седам оно у вече седам?

Ја, на примјер, да нема календара, ја бих га просто морао измислити! Ил га исмислити, ил скрстити руке на груди, па лијепо лећи до покојног Андрије пољара, који је такође за то умро, што није знао: кад је дан и кад ноћ.

Па и кад већ прође година, календар је ипак — календар. Можеш ако хоћеш исјећи слике, па лијепо да излијепиш по дувару. Има ко то врло лијепо умије, да излијепи! И онда ово је овај, оно је онај... Треба потпалити ватру, одереш који лист, па онда то ти је... Чика Јови не стоји добро камиш у лули, а он одере мало од календара, попљује, навије, па као заливен... Идеш да дариваш сину неvjесту, а себи снаху. А ти дукат, па лијепо увијеш у лист од календара... Хоће нана да остави иглу, куд ће, шта ће, у календар... Хоћеш да осушиш које зрно од бундева сјемена, опет одереш календар. И овамо и онамо и таман нова година, а ти само још један лист у календару.

Ах, календар је једна красна ствар!

Singularis





Пјесме Милете Јакшића*)

Знанствени и критички дух, којијем је наш вијек прожет, није ни најмање склон пјесницима, које данас нико други и не чита, до ли сами пјесници. Они данас изгледају као недорасла дјеца у колу бркатијех људи, који њихов посао сматрају дјетињаријом. Како би данас људи губили вријеме и главу ломили да у једнаке врсте збијају низове отмјених ријечи и да им при крају траже сличан досјетак (риму), кад се све то може изразити у дивној, милогласној, живописној прози, која је у нијансирању најделикатнијих осјећаја допрла до савршенства? Пјесници су имали смисла у старо доба, кад још није било писменâ, или кад су се људи заносили музикалношћу усменог говора и рапсодије својих барда гласно пјевали и на тај начин преносили с кољена на кољено. Али данас, у вијеку филолога! Данас, кад су језикословци (да их бог убије) махом земљу притисли!

Љубав ка симетричком нагласку и ритмичком тџку реченица пренесена је у наше доба на прозу. Па ипак, пјесници се још не предају, они се још боре за свој опстанак. Изгледа чисто, као да у својим архајичким, рекао бих скоро беспосличарским вјецбама, налазе неку особиту насласу, и то тијем више, што они сами, међу собом, осјећају потајни чар тијех вјежба, а непосвећени га једва могу и да појме. Али ће струја времена најзад однијети побједу. Скоро ће доћи вријеме, кад ће задњи пјесник жртвовати пјевачици Вили своју задњу голуницу. Ако сви знаци не варају, на измаку 2000 године неће бити више ни једнога стихотворца.

Дотле, међу лабудовијем пјесмама, што их пошљедњи пјесници с времена на вријеме у свијет пуштају, заузимљу видно мјесто и пјесме млађијех Срба пјесника, који се у томе показаше достојни својих

сјајних домаћих традиција. А међу млађијема, који се подигоше ослушкујући отмјене звуке Војислављеве лире, заузимље, ако се не варам, прво мјесто Милета Јакшић, који нам ево, након десет година тихог и самотног пјевања, пружа сабране у једну књигу своје дојакошње пјесничке саставке.

Рекао сам навише е ми данашњи пјесници изгледају некуд, као недорасла дјеца у колу већ маторијех људи. Еле то је утисак, под којијем сам био, читајући ову нову књигу српскијех пјесама. Но, да ме когод не би криво схватио, хоћу да тај свој естетски утисак укратко објасним.

Један пјесник талијански (G. Pascoli) рекао је једном да прави пјесник треба сав свој вијек да остане дијете. Он је тијем хтио рећи: само су дјеца, својом невином, од свјетских порока чистом душом, кадри да гледају простодушно и безазлено на појаве у животу. Она једино могу да спрам великијех туга и радости осјећају ону невину стрепњу, у којој лежи велики дио пјесничкога надахнућа. Кад би мало дијете могло да научи технику, којом владају људи зрели и изучени, оно би јамачно предњачило у пјесничкој инспирацији. То је, ако се не варам, хтио да каже талијански пјесник; а то сам, како рекох, и ја осјећао читајући пјесме Милете Јакшића.

О Милети, као приватном лицу, ја не знам скоро ништа, али бих по његовијем пјесмама, које сам давно примјетио и заволио, рекао да је то момак, који је и као зрео човјек задржао један дио наивнијех осјећаја своје ране младости, а то унато суровој и непјесничкој суштини данашњег дана. Чујем да је Милета своју пјесничку каријеру започео пјевајући лјечије пјесме у Змајевом *Невену*. То је веома карактеристично по пјесника, који ће се као зрелији човјек одликовати јасноћом и здржаношћу форме чак и у најскаброднијим предметима. Пјевајући љубав, он се држи увијек на некој идеалној висини, а као

*) Милета Јакшић: *Песме*. Вел. Кикинда, Штампарија Јована Радака 1899.

сликар и тумач појава у природи клони се небулозности и одвећ прекаљене фразеологије. Једном ријечју, отмјена простота — обиљежје свих правих пјесника — и његова је карактерна црта.

Љубав и природа — то су, дакле, двије велике музе, које је Милета као пјесник дворно. Но љубав је, изгледа ми, код Милете била само епизода, док је његова велика и постојана страст била природа, наиме поља, шуме, појање птица, жамор вода и онај тајанствени шум васелене, којијем је пољски живот прожет. Или се ја увелике варам, или је Милета Јакшић заслужио име првог буколичког пјесника данашњег Српства. Он је чак и своју љубав заоквирио веселијем сликама из пољскога живота. У том је погледу особито карактеристичан његов циклус *Nocturni flores*. По деликатности, којом је еротички елеменат ту сплетен са елементом пастирским, могле би се некоје од тих пјесама без зазора да упореде са оним њежним саставцима грчке *Антологије*, оног дивног зборника постског бисера, у којему је древна Греција сабрала најслађи мед са својег пјесничког Химета.

Не смијем да се упуштам у цитације, јер би ме то довело у неприлику. Гдје су лијепи стихови у већини, ту је тешко бирати; ипак отргнућу из тога вијенца двије, три китице, ради примјера:

.....
 Уска је стаза куд ми идемо
 Образ уз образ, груди уз груди.
 Пред нама густо грање се плете —
 Крчећи пут кроз шипраге мирне
 Тргнеш се кад те гранчица смеће
 И росан лист ти образ додирне.
 Па се приљубиш уз моје лице,
 Ал' када сретнеш пољупце моје
 Тргнеш се опет — тад нехотице
 Листак додирне образе твоје.
 Не да ти мира несташна грана
 Нудећи своје лиснате венце
 И љубимо те до белог дана
 Час она, час ја, све наизменце.

Колико је Милета заволио пољску природу показују, међу осталијем, и његова упоређења, у којијема се такође огледа срећна рука истинског пјесника. На примјер за румене обрашчиће своје драге вели да су процвјетали

К'о међ златним житом орашак румени;

а о брујању звона у прољетном јутру вели красном фигуром:

Звона брује: звуци светли и весели,
 К'о да се разлећу голубови бели.

Милета је по својему темпераменту, у неку руку, огранак оног дивног јелинског соја, у којег је говор био сушта поезија, а божанства којијема се клањаше: јарко сунце и разни облици мајке Природе. Не захтијевајмо од њега да ступи у редове модернијех бораца за књижевност социјалну; он то, код своје сањалачке ћуди, не би ни могао; он је по осјећају и погледима савременик Тарантског Леониде и оне крајне фаланге избраника, који су тежили да остваре правду и истину, његујући љепоту.

Његово fino умјетничко самоваспитање, његово лирско одушевљење за све што је лијепо и отмјено, издваја га увелике од оних модерних пјесника-колориста, који жртвују сваки други обзир сликарском изразу, пластичној фрази. И Милета је сликар, али сликар који приказује ствари, како се рефлектују у његовој души. Нијесу то проста набрајања спољашњијех предмета, ни гомилања звучнијех придавника: као сви прави пјесници он *живописне* ријечју, те су му понекад довољна неколика потеза, па да нам истакне пред очи најширу слику. Ево, између многијех, два примјера о томе:

Златно јутро трепти кроз маглице беле
 Па бисерје круни по лисном дрвећу,
 Рани ваздух мири, журе вредне пчеле
 Са поздравном песмом у походе цвећу,
 Слушам звоно сетно, што из даље пева,
 Гледам како тихо мили река чиста,
 Ведри исток, што се светлошћу облева
 И прозрачни листак што на сунцу блиста.

.....

 Како ли је тихо! У сјају сунчану
 Дремају дубраве. Гора невесела
 Слукти: тихо гуди на ведроме дану
 Звоно у даљини, из планинског села.
 Ту, где стојим, нема грма ни суварка,
 Голет једва даје живот бедној травци —
 Тихо је... на вису ветар само ћарка
 Летају лептири, играју скакавци.
 Далеко, на југу видокруг се праши,
 И дими се равани; села расејана
 Као беле птице на зеленој паши
 Блистају кроз маглу сунчаног дана.

Једино што би му се могло замјерити, било би то, што у овако краснијем „сликама“ не заузима више мјеста душа човјечја, она за нас мимо ичега занимљива људска Психа, коју су и стари Грци — ти узор-сликари и моралисте од Омира до *Антологије* — изнад свега осталог постављали. То је, у осталом, захтијевала и грчка публика, која бијаше састављена од јунака, умјетника и филозофа. Па кад су то захтијевали стари Грци, како да се тога прођемо ми, *модерни* људи, који смо појам о души знатно проширили и, куд и камо, облагородили кроз XIX вјекова постојане борбе за душевна права?

Нек Милета Јакшић о томе размисли. Размишљали су и прије њега, а са познатијем успјехом, Волфханг Гете, Андрија Шеније и Уго Фосколо, његови идеални прародитељи.

Марко Цар



Три приче

од Чед. А. Поповића. Издање *италијарије* Ђ. Ђ. Мунца. Ниш. 1899. стр. 93. Цена 80. и. д. в. осмина.

Између „*Кратких потеза пера*“, који су изашли пре десет година, и које је потписани приказао у београдском „*Колу*“, и ове „*Три приче*“, Чед. Поповић штампао је велики број својих радова, штампаних и по разним листовима, и у засебним издањима. Они су по вредности врло различити, као што су то и по литерарном облику и предметима, али се за већину њих може рећи, да су израђени брижљивије од ових у овој збирци. У овој свесци штампани су: „После промене“ (нишке скице), „Песник“ и „Тријумф Слободе“! Ова последња прича је и једина, која бар донекле сведочи о даровитости Поповићевој, и ако је, као што је означено, писана 1893. год., за време емиграције пишчеве (ако се добро сећам). „Мале промене“ то су површна цртања

паланчанских типова које у великој мери интересује промена министарства. Тај је рад новији од друга два, али и слабији од оба два, одликујући се летимичношћу, као да није ни писан за штампу, или је тек план за штампу, или је тек план за приповетку, односно низ слика. У „*Песнику*“ су хиперболиране успомене из паланчанске редакције, писане, такође, без претензија.

Кад год читам коју причу Поповићеву, мени је увек жао што свој дар посматрања не негује и што према својим радовима нема више очинске љубави. Пишући овако без икаквих претензија књижевних, он ће са свим изневерити све нас, који верујемо да би он могао бити добар и међу нашим писцима угледан приповедач, јер он сем дара има још и других квалификација које тако често оскудевају већини наших белетристичких писаца. Нарочито раније било их је доста који су мислили, да ће у Чеди Поповићу паланка наћи свога писца, који умотрава све њене добре и комичне стране, који јој познаје душу, и који ће је, заједно с извесним типовима којих нестаје, насликати, исмејати и срдечно похвалити као ретко ко пре њега или до његово време. Ако претпоставимо да он још не мисли напустити књижевност и затворити се искључиво у многоструке дужности државне службе у којој је, (а то смо сви из симпатија према његовом дару готови претпоставити) онда ће нам сви ови његови досадашњи радови бити само нацрти, спрема за оне који ће доћи, израђени брижљивије, дубљи, већи, знатнији.

Ове врсте много су мање посвећене оцени ове његове најновије збирке, а много више изразу искрених жеља да Поповић са више љубави и прилежања настави посао у коме ће морати имати успеха.

Harry





Књижевност

Приповетке Радоја М. Домановића II. књига. Изишла је и ова друга књига из симпатичног пера младог приповједача, који је читалачкој публици већ добро познат својим радовима из разних српских листова. У овој збирци изишле су ове скице, слике, сатире и приче: *Објава*; *Рођен дан*; *Не разумел*; *Промашена срећа*; *Слика са улице*; *А хлеба?!*; *Укидање страсти*; *Баба Стана*; *Снови и јава* и *Замена*. Све су ове обраде и подуже ствари кроз прожете или једрим хумором или горком сатиrom, а све заједно носе на себи печат писца доброг посматрачког ока, вјеште кичице и лака манира при излагању појединих момената. И ова збирка прича само још јаче утврђује мишљење о Домановићевом урођеном таленту и његовој окретности у форми и стилу. Књизи је цијена један динар.

Мала Библиотека. Изишла је 6 и 7 свеска *Мале Библиотеке: Божићне приче* од више српских приповједача. У овој лијепој збирци скупљене су божићне приче млађих српских књижевника и са њиховим ликовима украшене. Има их седам на броју: Јован Максимовић: *Бадње вече у ђачкој собици*; Илија И. Вукићевић: *Рождество твоје*; Свет. Ђоровић: *На бијелом хљебу*; Јован Протић: *Божић*; Иван Иванић: *Бадње вече на мртвој стражи*; Милан Будисављевић: *Христос се роди* и *Марко Цар: На бадњи дан*. Овај мали зборник препоручујемо нарочито као згодан божићни и иначе поклон свакој српској кући.

На бунару. Познати Бечки њемачки часопис *Die Zeit* доноси у свом 271 броју један чланак из пера Lou Andreas-Salomé-а са насловом: *Руске приче*. У овом се чланку говори о њемачком издању *Зборника руских најљепших прича савремених књижевника*, од којих је већ три књиге изашло у Берлину у наклади Joh. Rade-а. Хвалећи и заносећи се умјетничким радовима овог *Зборника*, гдје су заступљени Лав Толсти, Чехов и други, доноси и ове ретке: „Међу кратким причама *Зборника*, има првијенство од свију једна скица, која потиче не из руског, него из српског народног живота од Лазе Лазаревића *На бунару*, која је јединствена по пластици и савршена по љепоти.“ И тако је Лаза Лазаревић као Србин, међу толиким умјетницима свјетског гласа добио најљепши комплимент.

Ж. О. Дачић, писар министарства просвјете и црквених послова и наставник гимназије Вука Ст.

Караџића, дао је у штампу књигу за младеж *У слободним часовима*. Књига је нарочито спремна, да послужи српској младежи као читанка, коју ће читати и прочитавати ван школскога времена, у слободним часовима. У њој ће бити низ одабраних, забавних, поучних чланака, намијењених: да послуже омладини као лијепа и здрава забава а и као допуна ономе што се у школи предаје. Да књига што боље одговори намјени и буде што милија читаоцима, биће украшена великим бројем лијепих слика.

Цијена је овој књизи 80 пара, за претплатнике само 50 пара. Претплату ваља слати г. Дачићу. Сиromашни а одлични ученици народних и средњих школа, из свих српских крајева, добиће књигу на дар. За ово ваља да се пријаве коме од скупљача, да би им се преко њега послала књига, те заштедили поштански трошкови око слања књиге свакоме посебице. Скупљачи добивају десету књигу за труд и накнаду издатака око слања претплате.

Француска оцјена књиге Буњевци и Шокци. Велики француски лист у Цариграду „*Moniteur Oriental*“ донио је оцјену Иванићеве књиге *Буњевци и Шокци*, која је ту скоро у трећем издању изашла у Биограду. Писац је оцјене један Француз, који стално прати новије продукте наше књижевности. О расправи Ивана Иванића изражава се врло похвално, називајући је „дјелом врло знаменитим“ („*un ouvrage fort remarquable*“) и „публикацијом која је интересна са разних тачака гледишта“ и у пуној мјери заслужила „сјајну награду од српског књижевног друштва („*Матице*“) и повољне оцјене српске штампе.

Јосиф Холечек, познати књижевник чешки и давнашњи пријатељ српскога народа, написао је и издао књигу *Na Černou Horu*, гдје са пуно симпатије говори о Црној Гори при крају деветнајестог вијека. У прилогу „*Narodnich Listy*“ 354 броју, изашла је критика на ту књигу. Критичар вели да нема готово књиге, која би на се привлачила таку пажњу као ова Холечекова.

Ljubljanski zvon, у својој децембарској свесци, доноси неколико биљежака из књижевности српске и хрватске, које кроз одишу извјесном мржњом према српској књижевности и српским листовима. У тим се биљешкама са много смјелости тврди: *како српски листови не оцјенују једнога књижевника по вриједности, него по томе, како се он осјећа*. „Ако чују, да осјећа српски, ударају Срби у таламбасе и у велико

хвале списатеље, какав је Иво Ђипико... Затим говори о Ђипику и вели, да га српски листови зову *Србином* и због тога кују у звијезде. Но баш се ту и преварио писац биљешке и напоменуо, да је *српски лист* Мостарска „Зора“ приказала његову књигу као *хрватску* новину, а њега назвале *Хрватом*... То је била чиста истина, али то је и доказ, како Срби оцјењују! Кад је „Зора“ као *српски лист* њега огласила за *Хрвата*, она га је ~~врло повољно оцијенила~~, не обазирајући се ко је ни откуд је, него *какав је као књижевник*. Ова чињеница довољна је да писца утјера у лаж, те доказује, да није мислио при писању, него само којешта набацивао на хартију... Међутим нама је особито мило, што можемо ону нашу биљешку исправити, јер се Ђипико одиста осјећа Србином. То смо доцније читали по многим листовима, а то је и он сам, у писму, изјавио нашем сураднику г. Свет. Ђоровићу. Ми смо га онда угурали у Хрвате за то, што смо књигу (латиницом штампану у Дионичкој Тискари) добили из Загреба, а њега прије нисмо изближе познавали. Оволико за сад.

La Revue Britannique. -- Овај париски мјесечник, који је у првим годинама свога излагања доносио већином пријеведе из енглеске књижевности и упознавао читалачки свијет на јевропскоме континенту са новинама у Енглеској и у Америци, донио је до данас један низ радова о нашем народу, које оригиналних а које преведених. Њих има толико, да би њиховим натписима могли попунити неколико ступаца овога листа. Од главнијих радова, који су штампани у последњим годинама, биљжимо ова два: *Souvenirs de jeunesse d' un Croate, par Emérie Tkalac, traduit par Auguste Dietrich, 1897. г.*, књ. I.—VI., и *Селанка*, роман Јанка М. Веселиновића. у пријеводу А. Гирен-а, 1891., књ. I.—II. А. Гирен превео је на француски и Веселиновићеву приповијетку *Чини*, која је штампана у *Revue internationale, 1887.*, књ. XV, стр. 585—667., мјесечнику, што је до прије неколико година излазио на француском у Флоренцији, под уредништвом познатог српског пријатеља грофа Анђела де Губернатиса. Н.

Хрватске вијести

* Протођакон г. Филип Радичевић прославио је 16. децембра прошле године на Цетињу четрдесетгодишњицу своје свјештеничке службе. Г. Радичевић познат је са неких својих радова у српској књижевности. Честитамо!

* *Летонис* Матице Српске у Н. Саду доноси у својој пошљедњој свесци у лијепом пријеводу *Змаја Јована Јовановића* први чин Гетеове *Ифигеније*.

* 22 број *Aus fremden Zungen* доноси пријевод приче Јанка Веселиновића: *Смијени деда*, а *Magyarország*, што излази у Пешти, доноси у свом подлиску опет од Јанка Веселиновића мађарски пријевод приче: *Деда*.

* *Бранково коло* доноси у свом 49 броју један занимљив чланак из пера дра Илије Огњановића: *Јулије, друг Бранка Радичевића*, што је прије био штампан у листу једнога новосадског политичког листа. *Бранково коло* би добро учинило да више пута пренесе по који рад нарочито из оних листова, који у овим крајевима немају приступа.

* *Kleinmayr & Bamberg*, књижарница у Љубљани, спрема ново издање дјела великога словеначкога пјесника Фране Прешерна. Издање ће бити елегантно и укусно, достојно онога, чије ће пјесме остати увијек ненадмашиве и којима се браћа Словенци с правом поносе.

* *Мати и син*, приповијетка Краљице Наталије, преведена је на словеначки и штампана у „*Venci slovanskih povestij*“, што га издаје књижара Габричекова у Горици.

* Димитрије Шолајић позива на претплату своје три приповијетке: *Кадет на маневру и на II-ом маршу*. Цијена је 0.50 дин. а претплату ваља слати на уредништво „Дневног Листа“ у Биограду.

* *На сами Бадњак* слика из Далмације од Иве Ђипика преведена је на чешки у недјељном забавном прилогу „Народних Листи“ у 356 броју.

* У Нишу покреће професорски збор тамошње гимназије нов белетристични лист *Градина*. Лист ће излазити двапут мјесечно.

* Штутгартско-Лајпцишки *Neue Musik-Zeitung* доноси у свом 24 броју краћи приказ Дозелиног *Поздрава из Мостара*, гдје се каже да је то: низ карактеристичних српских пјесама, за гласовир вјешто хармонизираних.

* Народним прилозима Руса скупљено је 80.000 рубаља, која ће се сума употребити за подизање споменика великом руском приповједачу Николи Гогољу, писцу *Ревизора*, *Мртвих душа* и т. д. Откривање споменика биће 21 фебруара 1900 г., о педесетогодишњици смрти великога Руса.

* У *Цариграду* и у *Солуну* излази по један илустрован лист за турске женскиње, који се према приликама и цензурној стези, доста добро уређују.

„*Источна Македонија*.“ Дванаести одјељак другог дијела политичко-етнографске расправе Ивана *Иванића* „Источна Македонија“ почео је излазити у биоградском „Трговинском Гласнику.“ Бугарска штампа оштро напада ову расправу, јер јој не иде у рачун што писац доказима у руци утврђује да су Македонци Срби, а не Бугари. Дванаестом одјељку је натпис: „Биланс бугарске и грчке пропаганде у Македонији.“

* *Slavisches Echo* излази од нове године једаред недјељно. Годшља му је цијена 6 фор., а уредништво и администрација гласи: Wien — X., Eugengasse Nro: 37.

* *Бјернстјерн Бјернсон* ради на једном драмату, коме је наслов: *Laboremus!* (Радимо!) Задатак овог дјела је, да покаже омладини ону радост, која је са часним радом скопчана.

* У Новом Саду умро је *Ђорђе Ф. Неделковић* и оставио до 100.000 фр. на добротворне цијељи. Има људи који тек својом смрћу јавно проговоре. Нек му је слава!

* *У чему је срећа?* зове се приповијест Душана Рогоша, што је изишла у Загребу. На ауторово питање, шта је срећа, одговарамо: Срећа је у том кад се *gospodin Rogić* не бави књижевности.

* *Хенрик Ибсен* завршује своје најновије дјело *Кад се међу првима пробудимо*, чија ће премијера бити по свој прилици у Берлину.

* Ми смо прошле године јавили да ћемо донијети пријевод чланка *Ђорђа Брандеса* *О свјетској књижевности* али нас је *Звезда* доцније претекла. Чланак је због тога разложен.

Умјешности

Мачевање, слика Паје Јовановића. Уредништво „Зоре“ добило је од г. Петра Николића из Загреба, на приказ нову једну слику, која је умножена, те је сада приступачна публици по цијену, као и прве слике из накладе исте фирме. Није потребно трошити много ријечи у препоруку ове слике, кад је доста да се зна, да је *Јовановићева*. Ми у њој видимо старог деду, како је узео јатаган, утиснуо га унучету у руку и учи га да влада њиме; према њему сједи други Црногорац, који такођер држи јатаган, да дочекива ударце малишанове; око овога сједе два три друга Црногорца и са особитим задовољством посматрају ову пробу, а њих за леђима стоји мајка са одојчетом на грудима, па је сва сретна, што је дочекала да рођеним очима види, како јој је синак дорастао дотле, да јатаган прихватити може. Читава група чини необичан утисак на гледаоца. Није то нешто обично, нешто безначајно, та је слика пуна живота, пуна истине и она нам много говори. Да напоменемо само како је Змај пјесник тумачи:

— Ево теби, чедо моје,
Јатагана оштра, љута,
Њим је ђедо за слободу
Борио се много пута!
Твоја снага сад тек јача —
И још није време поћи.
Држ га јако — тако, тако —
Деда ће ти припомоћи.
Та ни соко полетарац
Оног правога маха нема,
Ал' зарана крила шири,
Јер се за лёт виши спрема.
Знаш ли шта су наши крши
Сачували српском роду,
Знаш ли, како Црногорац
Радо гине са слободу?
Ти јатаган чврсто држиш,
И мишка ти није мека,
А мајка ти удиљ прича,
Шта Косово од нас чека...

СА ДРЖАЈ: „*Низбрдица*“, од Уредника. — **Пјесништво:** Алекса Шантић: *У туђини*, — *Харфо моја...*, — *Споменци*, — *Јесени дан*, — *Елегија*, — * * *. — **Приповијетке:** Свет. Ђоровић: *Снијег*, слика. — Јован Протић: *Игњатије Јевремовић*, из сеоских фотографија. — П. П. Гнедич: *Тајна Јулија Теодоровића*, превео Никола Теодоровић. — **Чланци:** Архимандрит Нић. Дучић: *Смрт Але Кедића*. — **Singularis:** *Календари за 1900 годину*. — **Афоризми:** Љубав, прибрао Ј. П. — **Писма:** из Женева, од Ј. Дучића. — **Оцјене и прикази:** *Пјесме Милете Јакшића*, оцјењује Марко Цар. — *Три приче*, од Чедџа А. Поповића, оцјењује Наггу. — **Кроника:** — *Књижевност*. — *Кратке вјести*. — *Умјетност*. — *Библиографија*. — *Изјава*. — *Исправак*.

Претплату Зоре прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, и сви њени повјереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 80 хелера. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петитредка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 12 хелера, за три оглашавања по 8 хелера, а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 60 хелера билеговине.

Ми од своје стране не можемо ништа више да додамо, осим да свакој српској кући најтоплије препоручимо дивну ову слику, као најљепши украс.

Библиографија

Гроф Л. Н. Толсти: **Васкресеније** с руског превео Јован Максимовић. Свезак 7. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића - Св. Ф. Огњановића, у Срем. Карловцима 1899. — Цијена 20 новчића.

Милушин Јакшић: **О Арсенију IV.** Јовановићу Шакабенти, лекције из историје Карловачке Митрополије по архивским изворима. У Карловцима, српска манастирска штампарија 1899. — Цијена 1 круна и 60 потура.

Забавник Српске Књижевне Задруге свеска 11. 1. *Давид Коперфилд*, роман Д. Дикенса, превео с енглеског Драгомир М. Јанковић (наставак); 2. *Рат и мир*, роман Лава М. Толстога, превео с рускога Милован Ђ. Глишић (наставак); 3. *На прелому*, прича О. Н. Чјумине, превела с рускога Дар. П. Михаиловића (свршетак); 4. *Вилем Вилсон*, прича Е. Е. Поа, превео с енглескога Владислав Савић.

Др. Ђ. Димовић: **Писма из Шпањолске.** Загреб, штампа српске штампарије. Цијена 1 круна 60 филера.

Милета Јакшић: **Песме.** Вел. Кикинда, штампарија Јована Радака, 1899. Стр. 186. Цијена 2 круне.

Мита Калић: **Змајованка** у славу педесетогодишнице песника Змај Јована Јовановића, Сомбор, штампа Фердинанда Битермана и сина 1899.

Нездрави је, од Др. П. Бергера, превео Божа Савић, цијена 1 круна.

Књига за младе жене, од Др. Алисона у Лондону. Цијена 1 круна.

Поверљиви савети за младе људе, од Др. Шперрија, цијена 1 круна.

Поверљиви савети за младе девојке, од Др. Шперрија, цијена 1 круна. Издање: Књижаре Савића и друга. Биоград.

ИЗЈАВА

Због мојих приватних послова, морам да проведем дуже времена изван отаџбине. С тога ми је уређивање *Зоре* даље потпуно немогуће вршити и уступам га с повјерењем другу, г. *Атанасију Шоли*, досадањем члану редакције.

Женева, јануара 1900.

Јован Дучић

Исправак. У новембарској свесци „Зоре“ од 1899 г., а у приповјетки И. Иванова „*Бели коњ*“, у првом ступцу 369 стране трећи ред озго, стоји погрешна реченица: „То је био наш краљ, али“ и т. д. а требало је да стоји као што је у рукопису и било: „То је био наш крах (krach — пораз), али“ и т. д. Молимо читаоце да ову штамп. погрешку исправе.